AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
MƏDƏNİYYƏT VƏ TURİZM NAZİRLİYİ

M.F.AXUNDOV adına
AZƏRBAYCAN MİLLİ KİTABXANASI

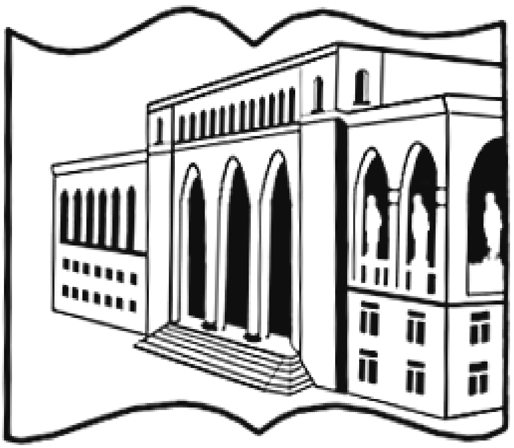

TARİXİN DAŞ YADDAŞI

BAKI – 2009

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
MƏDƏNİYYƏT VƏ TURİZM NAZİRLİYİ

M.F.AXUNDOV adına
AZƏRBAYCAN MİLLİ KİTABXANASI

TARİXİN DAŞ YADDAŞI

Respublikanın kütləvi, uşaq, Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemləri üçün metodik vəsait

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi
nəzdində Koordinasiya Şurasının
2009-ci il … tarixli
… nömrəli protokolu ilə
çapa tövsiyə olunub.

BAKI – 2009

Tərtibçi: **Э.Səfərəliyeva**

Redaktor: **K.Tahirov**

Tarixin daş yaddaşı: Metodik vəsait / Tərtibçi G.Səfərəliyeva; Red.: K.Tahirov; M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası.- B.: 2009.- 67 S.

© M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2009

Görkəmli şəxsiyyətlər tarixi və mədəniyyət abidələri haqqında

Bakı şəhərinin memarlıq abidələri artıq bizim milli mədəniyyətimizin və tariximizin rəmzlərinə çevrilmişdir.

Heydər Əliyev,
Azərbaycan xalqının ümummilli lideri

Azərbaycan memarlıq sənətinin bir çox qiymətli nümunələri dünya memarlığının inciləri sırasına daxil olmuşdur.

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Heç şübhəsiz, milli tariximiz əsrlər boyu dini əqidəmizlə, müqəddəslərə ehtiramla, əcdadlarımızın ərmağan qoyduğu maddi-mənəvi abidələrə qayğı və məhəbbətlə səciyyələnir.

Mehriban Əliyeva,
Heydər Əliyev Fondunun prezidenti,
YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri,
Milli Məclisin deputatı

Dünyada bir mədəniyyət abidəsini yaratmaq nə qədər çətindirsə, bu abidənin sənin olduğunu sübut edərək və o abidəni tarix-tarix öz millətinin adına qorumaq ondan da çətindir.

Nizami Cəfərov,
AMEA-nın müxbir üzvü,
Azərbaycanda Atatürk Mərkəzininin rəhbəri,
Milli Məclisin deputatı

Nəhayət, dünya bilməlidir ki, “qədim erməni mədəniyyəti” deyilən bir anlayış kökündən uydurmadır və Qərbi Azərbaycan ərazisindən tapılıb dünya ictimaiyyətinə sırınan bütün yeraltı və yerüstü maddi mədəniyyət nümunələri əslində Azərbaycan xalqına məxsusdur….

Vəli Əliyev,
AMEA-nın müxbir üzvü, professor,
tarix elmləri doktoru

Yurdumuzun abidələri geniş oxucu auditoriyasına çatdırılmamışdır. Bu boşluqdan istifadə edənlər toponimləri dəyişdirmiş, tariximizi saxtalaşdırmağa, mədəni irsimizi özlərininkiləşdirməyə və dünya ictimaiyyətinə özlərininki kimi çatdırmağa çalışmışlar. Lakin onlar unutmuşlar ki, rəvayətlər susanda və əlyazmalar itəndə daşlar danışır.

R.Bayramov,
memarlıq elmləri namizədi,
Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin
şöbə müdiri

Daş kitabələr, memarlıq abidələri, məzar daşları üzərində yaşadığımız torpağa, bizə vətəndaşlıq hüququ verən pasportlarımızdır.

****

Tarixi abidələrin öyrənilməsi və təbliğ edilməsi gənc nəslin tərbiyəsində, onlara milli qürur, vətənsevərlik hissləri aşılamaq işində mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Məşədixanım Nemətova
AMEA-nın müxbir üzvü, tarix
elmləri doktoru

Qədim abidələr xalqın tarixidir, onun varlığını və yaşamaq ləyaqətini sübut edən dəlildir.

****

Necə olur ki, dilsiz daşlar bizi gah xoş duyğularla qanadlandırır, coşdurur, gah da ürəyimizdə üzüntü və ağrı doğurur?

C.Qiyasi,
AMEA-nın müxbir üzvü,
Abidələrin Bərpası Elmi-Tədqiqat
Layihə Institutunun direktoru

Ulu minilliklərin arxasında yaradılmış bu təsvirlər ibtidai incəsənət nümunələri olmaqla yanaşı, ulu əcdadlarımızın məişət və təsərrüfatını, mədəniyyət və dünyagörüşünü əks etdirən qiymətli tarixi mənbələrdir.

Q.İsmayılov,
yazıçı-publisist

Üstündə tarix, yazı, yaxud təsvir olan hər bir daş vaxtilə yaşamış canlı bir insanın, tarixin od və alovları içərisində bizim gözəl torpağımızı hifz edən… qurucu insanın daşlaşmış ürəyidir.

****

Kim bilir neçədir dünyanın yaşı,
Tarixin nə qədər yazısı vardır,
Hər saxsı parçası, hər məzar daşı
Nəsildən nəsilə bir yadigardır.

Səməd Vurğun,
Xalq şairi

Alın yazısı, ömür kitabı kimi oxunan, dil açıb danışan yurddaşlarına qulaq asın, torpağımızın, tariximizin ürək döyüntülərini, ulu söhbətlərini dinləyin.

S.Elcanlı,
yazıçı-publisist

Abidələr gözəllik nümunəsi, əzəmət, qüdrət timsalı kimi bütün xalqlar tərəfindən eyni rəğbətlə qarşılanır.

****

Abidələr əsrlərin, illərin ünvanıdır. Keçmişdən yadigar qalan daşlar, izlər, sözlər olmasaydı Babəki, Koroğlunu tanımazdıq, Nizamini, Füzulini, Nəsimini və onlarla dahilərimizi unudardıq.

****

Abidələr ömrünü sürmüş sənətkarların əbədiyyətə qovuşmuş düşüncəsi, sözüdür.

T.Haqverdiyev,
tarixçi-alim

Abidələr tariximizdir, bu günümüzdür, sabahımızdır

Abidələr bizim hisslərimizə təsir edən ən əyani, ən emosional bir vasitədir.

F.Q.Köçərli

Azərbaycan qədim tarixi-mədəniyyət abidələri ilə zəngin olan bir ölkədir. Əgər kitablar tarixin yazılı yaddaşıdırsa, abidələr tariximizin daş yaddaşıdır.

Tarixi-mədəniyyət abidələri dedikdə, biz nələri yada salırıq? Alimlər elmi araşdırmalar aparanda onları iki aspektdə öyrənirlər: Yeraltı tarixi abidələr və yerüstü abidələr. Yeraltı qədim abidələr dedikdə - mağaralar, kurqanlar, qəbirlər və s., yerüstü abidələr dedikdə isə - məişət tikililəri, qalalar, məscidlər, günbəzlər, körpülər və s. keçmişin yadigarları yada düşür.

Əgər yeraltı abidələrin tarixi eramızdan əvvəlki yüzilliklərə gedib çıxırsa, yerüstü abidələrin qızıl dövrü orta əsrlərə təsadüf edir. Azərbaycan mədəniyyəti, ədəbiyyatı, musiqisi həmçinin xalçaçılıq və dekorativ tətbiqi incəsənətin digər növləri orta əsrlərdə inkişaf edərək böyük dünyəvi əhəmiyyət kəsb etmişdir. Bu uğurları eyni zamanda Azərbaycanın qədim və əsasən orta əsr memarlarının yaratdıqları əvəzolunmaz, dünya memarlığında və şəhərsalmada özünəməxsus yer tutan abidələrimizə də aid etmək olar. Naxçıvandakı Möminə Xatun (1186), Qarabağlar (1162) və digər türbələr, Culfa yaxınlığındakı Gülüstan türbəsi (XIII əsr), Bərdə türbələri (1322), Bakıdakı Qız qalası, Bayıl qəsri, Şirvanşahlar sarayı (XV əsr), Alban dövrünə aid ləkid Kilsədağ məbədləri, Abşeronun müdafiə tikililəri, Şamaxı rayonunun Mirzə kəndindəki "Diri baba" abidəsi (1402),

Araz çayı üzərindəki Xudafərin körpüləri (XII əsr), Qazax rayonundakı Sınıq körpü (XII əsr), Şəki xan sarayı (XVIII əsr), Şuşa şəhərinin abidələri (XVIII əsr) və daha yüzlərcə adını çəkmədiyimiz tarix və mədəniyyət abidələri Azərbaycan xalqının şöhrətidir.

Mürəkkəb relyefli yer quruluşu, ərazisində çayların sıx şəbəkəsi Azərbaycanda çoxlu körpülər tikilməsinin ilk amilləridir. Ölkəmizin ərazisindən keçən ticarət yollarında da gediş-gəlişi təmin etmək üçün körpülərin salınması zəruri idi. Azərbaycanın istər Güney, istərsə də Qüzey bölgələrində qalan bir sıra körpülər nadir tarix və mədəniyyət abidələrindəndir.

XI-XII yüzilliklərin abidəsi olan Gəncə körpüləri, XII əsrin yadigarı Qırmızı körpü, XIII əsrə aid Mərənd-Culfa yolu üstündə Cuğa körpüsü, XI-XIII əsrlərin dəyərli abidəsi Ərdəbil körpüləri, XII əsrin ən məşhur tikilisi Qatlanlı qız körpüsü bu qəbildəndirlər.

Qazax rayonunun Xram çayı üzərindəki məşhur "Sınıq körpü" də XII əsrdə tikilmişdir. Aşırımlarından birinin eninin 20 metrə çatması, o zaman üçün belə bir körpünün yaradılması cəsarətli bir usta təşəbbüsü hesab edilməlidir.

Azərbaycanın bütün hökmdarları, istər Səlcuq sultanları, istərsə də Atabəylər hər şeydən əvvəl sərkərdə və hərbçi olduqlarından onlar başa düşürdülər ki, ölkədə dincliyi, əmin-amanlığı saxlamaq, karvan yollarının təhlükəsizliyini təmin etmək üçün qalaların olması vacibdir.

Tarixi qaynaqlarda tez-tez yada salınan Şamaxının Gülüstan qalasıdır. El arasında onu Qız qalası da adlandırırlar. Gülüstan qalası XII əsrdə köklü şəkildə yenidən qurulmuş və möhkəmləndirilmişdir.

Dağ qalaları içərisində Gədəbəyin Qız qalası memarlıq nöqteyi-nəzərdən monumentallığı ilə diqqəti cəlb edir. Araşdırıcılar onu XII yüzilliyin – Eldəgizlər dövrünün əsəri sayırlar.

Yazılı qaynaqlarda X əsrdən başlayaraq rast gəldiyimiz Əlincə qalası müxtəlif hakim sülalələrinə qulluq göstərsə də, tarixdə daha çox Eldəgizlərin iqamətgahı və xəzinə yeri kimi tanınmışdır.

Qala tikililəri arasında Abşeron qalaları xüsusi yer tutur. XII yüzillikdə Abşeronun iri tarixi kəndlərinin çoxunda bu qala tikililərinin ya özləri, ya da uçuq izləri qalmışdır. Mərdəkan, Nardaran, Ramana, Şağan kimi qədim kəndlərdə indi də uca qəsrlərin izləri vardır. Bu qalalar içərisində bu günümüzə kimi gəlib çatmış Mərdəkandakı dairəvi qalanı göstərmək olar. XIII əsrdə tikilmiş bu qala təkcə müdafiə tikintisi deyil, eyni zamanda qiymətli bir sənət abidəsidir.

Bakının, eləcə də Abşeronun ən möhtəşəm, həm də sirli abidəsi Bakı Qız qalasıdır. Gözəlliyi, əzəməti, memarlıq baxımından ona tay abidə yoxdur. Tarixinin, yəni yaşının Şumerlər dövründən başlandığını iddia edənlər də var, XII əsrdə tikildiyini sübut etməyə çalışanlar da.

Bu saydıqlarımız Azərbaycanın ərazisində olan qalaların cüzi hissəsidir. XI-XIII əsrlərdə Azərbaycanda ucaldılan qalalar həm sayına, həm də möhtəşəm görünüşlərinə görə çox diqqətəlayiqdirlər.

Azərbaycanın tarixi-mədəniyyət abidələri arasında məscid və türbələrin rolu çox böyükdür. Tikilmə tarixi müxtəlif dövrləri əhatə edən bu abidələrin günümüzə qədər gəlib çatmış nümunələri indi də göz oxşayır.

İslam ölkələrində məscidlər təkcə ibadət üçün deyil, həm də insanların ünsiyyət məqsədilə yığışdıqları yer idi. Adı X yüzillikdən çəkilən Ərdəbil Came məscidi, Sınıq qala Məhəmməd məscidi (1723), Urmiya Came məscidi (Atabəylər dövrünə təsadüf edir), Kirnə məscidi (XII əsr), İçərişəhərdə Qız qalası ilə Sınıq qala abidələri arasında yerləşən Aşur məscidi (1169), Pirsaat xanəgahı (1074) tarix və mədəniyyət abidələrinin ən gözəl nümunələrindəndir.

Azərbaycan ərazisində indiyəcən qalan türbələrin tarixcə ən qədimi XI yüzilliyin II yarısına aiddir. Bu monumental tikililərin ən gözəl nümunəsi isə XII əsrin II və XIV əsrin I yarısında ucaldılmışdır. Xərrəqan türbələri (1063-1072), Qırmızı Günbəd türbəsi (1148), Gilan türbəsi (XII əsr), İmamzadə Vəli türbəsi (XII əsr), Yusif Küseyir oğlu türbəsi (1162), Dairəvi Günbəd türbəsi (1167), Üç Bənd türbəsi (1330), Şıxbabalı türbəsi (1272), Bərdə türbəsi (1322), Naxçıvanın Qarabağlar kəndində bu günə kimi qalan Qarabağlar türbəsi (XII-XIII əsr), bürc tipli Mirəli türbəsi (XIV əsr), Xocalı türbəsi (XIV əsr) Azərbaycan xalqının bu sahədə əldə etdiyi uğurların, yaratdığı əsərlərin ən yaddaqalan örnəklərindəndir.

Türbələrdən söhbət açdıqda Naxçıvanda yerləşən və bu günümüzə qədər qalan Möminə Xatun türbəsindən danışmamaq olmaz. 1186-cı ildə usta Əcəmi Əbubəkr tərəfindən tikilən bu türbə sənət inciləri arasında şah əsərdir. XIX əsrin əvvəllərində Naxçıvana gələn Fransa səyyahı Dübnagə Monner bu abidəni görəndə öz heyrətini gizlədə bilməmişdir. Professor M.V.Alpatov Möminə Xatun türbəsini "İnsanpərvərlik nəfəsi" adlandırmışdır. Bu, abidəyə verilən ən dolğun, düzgün qiymətdir. Əcəminin daşlara, kərpiclərə hopmuş hisslərini yalnız "insanpərvərlik nəfəsi" adlandırmaq olar.

Abidələrdən danışdıqda, Bakının qala divarları ilə əhatə olunan qədim hissəsi – İçərişəhəri xüsusi qeyd etmək lazımdır. Şəhərimizə gəzməyə gələn minlərlə insanı heyran qoyan İçərişəhər sözün əsl mənasında bir nağıldır. Hər daşı, kərpici tarix olan İçərişəhər qədim binaları, hamamları, məscidləri, karvansaraları və saymaqla bitməyən tikililəri ilə keçmişin bizə qoruyub saxladığı bir yadigardır.

1977-ci ildə Azərbaycan tarixi memarlıq qoruğu elan edilən İçərişəhər hal-hazırda YUNESKO-nun himayəsi altındadır.

İçərişəhərin möcüzəsi isə Şirvanşahlar Sarayı kompleksidir. Şirvanşahlar sarayı XV əsrin və ümumiyyətlə, Orta əsr Azərbaycan memarlığının ən görkəmli abidəsidir. Şirvanşahlar

sarayı bir sıra binalardan ibarət kompleksdir. Buraya saray binasından başqa, şərti olaraq divanxana adlanan bina, Şirvanşahların türbəsi, Şah məscidi, ovdan, hamam, Seyid Yəhya Bakuvinin türbəsi hesab edilən tikinti və Şərq darvazasını təşkil edən portal daxildir. Bu saray kompleksinə daxil olanda elə bil bir sirli aləmə daxil olursan, özünü tarixin qoynunda hiss edirsən. Xalqımızın belə bir əzəmətli, möhtəşəm abidəsinin olması ilə fəxr edir, qürur hissi keçirirsən.

XVIII əsrdə tikilən xan sarayları içərisində ən qiymətlisi Şəki xanlarının sarayıdır. Sarayın 1796-cı ildə və yaxud bir qədər əvvəl tikildiyi fərz edilir. Şəki xan sarayının əhəmiyyətli cəhəti odur ki, bu binada müxtəlif sənət nümunələri toplanmışdır. Suvaq üzərindəki rəngli naxışlar, şəbəkələrdən ibarət ağac oyma nümunələri, salon və otaqlardakı divar təsvirləri qiymətli sənət əsərləridir.

XVIII əsrin axırlarında, xüsusilə XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda daha çox yaşayış binalarının tikilməsinə xüsusi diqqət verilmişdir. Bu dövrdə istər təbii şərait, istərsə də yerli adət və ənənələr, təsərrüfat xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq inşa olunmuş və bu günə kimi gəlib çatmış yüzlərlə qiymətli abidələrimiz vardır.

Bu yazıda qısaca bəhs etdiyimiz dəyərli tarix və mədəniyyət abidələri xalqımızın zəngin keçmişinin, onun yaradıcılıq qabiliyyətinin bariz nümunələridir.

Tarixi-mədəniyyət abidələrinə nəzər saldıqda tarixin ağlı-qaralı səhifələrini görür, bərkə-boşa düşmüş xalqımızın həyat salnaməsini oxuyuruq. Abidələr keçmişin qaranlıqlarına işıq saçır, onun nurlu şüaları altında bütöv bəşəriyyəti görürük, keçmiş mədəniyyətlə müasir mədəniyyət arasındakı xüsusiyyətləri öyrənir, onları əlaqələndiririk.

Ona görə də tarixi-mədəniyyət abidələrinin qorunub bərpa edilməsi hər bir vətəndaşın ümdə vəzifəsi olmalıdır. Necə ki, bu məsələ dövlətimizin, dövlət xadimlərimizin həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur.

Kitabxanalarda tarix və mədəniyyət abidələrinin təbliği ilə bağlı keçiriləcək tədbirlər

Tarixi-mədəniyyət abidələri zaman deməkdir. Babaların, nənələrin ötən əsrlərdən zəmanəmizə çatan sözünü-söhbətini, izini, yurdunu, ocağını bu qədim tikililərdə, onların sevgi və məhəbbətini bu abidələrə vurduqları naxış və bəzəklərdə, qürur və əzəmətlərini, döyüş nərələrini ucaltdıqları qala və bürclərdə, inam və etiqadlarını yadigar qoyduqları məscid və türbələrdə görürük. Bu abidələrdə ülvi duyğular, hisslər, bəşər tarixini zənginləşdirən bütün amillər əbədiləşib, nağıllaşıb.

Bəzən yanından biganə keçdiyimiz uçuq-sökük abidə bir tarixdir, bir həyatdır, Qorqud Dədənin telli qopuzunun səsidir, azadlıq uğrunda döyüşən qəhrəmanların torpağa hopmuş qan yaddaşıdır, işğalçı niyyətlə vətənimizə ayaq basmış düşmənin arxasınca atılmış nifrət daşıdır. Çünki abidələr tarixin şahididir.

Öz tarixini, keçmişini öyrənməyən, qədim abidələrin hər bir xalqın vizit kartı olduğunu bilməyən insanlar, əsasən də gənclər onların qədrini də bilməz. Keçmişdən yadigar qalan abidələri qoruyub saxlamaq, öyrənmək və təbliğ etmək, xüsusən də gənclərdə milli sərvətimizə hörmət və ehtiram hissini tərbiyə etmək hər bir azərbaycanlının borcu və vəzifəsidir. Xain düşmənlərimiz ermənilərin canfəşanlıqla dağıdıb talan etdikləri, bir çoxunu öz adlarına çıxararaq mənimsəmək istədikləri tariximizə, keçmişimizə və bu günümüzə məhz yetişməkdə olan gənc nəsil sahib çıxmalıdır.

Bu işdə əsas fəallıq şəhər və rayon icra strukturlarının, Mədəniyyət və Turizm şöbələrinin, MKS-lərin, Tarix-diyarşünaslıq muzeylərinin və tədris müəssisələrinin üzərinə

düşür. Hazırda bu çox vacib bir problemdir. Çünki demək olar ki, uzun illər ərzində bu məsələyə yetərincə fikir verilməmiş, əksinə tarixi-mədəniyyət abidələrinə laqeyd münasibət nəticəsində keçmişimizin bir çox yadigarları qiymətli sənət əsərləri uçub-dağılmışdır.

Ulu öndərimiz, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişi ilə tarixi və mədəniyyət abidələrinə münasibət tamamilə dəyişdi. Bu böyük şəxsiyyət tarixi abidələrimizə laqeyd münasibətin qarşısını almaq məqsədilə 10 aprel 1998-ci ildə "Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında" Qanun və həmin qanunun tədbiq edilməsi barədə Fərman (13 iyun 1998) imzaladı. 8 fəsildən ibarət olan bu Qanunda tarix və mədəniyyət abidələrinin təsnifatı, qorunub mühafizə edilməsi və beynəlxalq hüquqi aktlar öz əksini tapmışdır.

İndi hər il ölkəmizdə 18 Aprel "Abidələrin Beynəlxalq Mühafizə Günü" kimi dövlət tərəfindən qeyd edilir ki, bu da tarixi abidələrə diqqətin bariz nümunəsidir.

Bu günün qeyd olunması hər bir rayon mədəni-maarif müəssisələri, tarix-diyarşünaslıq muzeyləri, xüsusən də kitabxanaların qarşısında mühüm vəzifələr qoyur. Hər bir xalqın bu gününə və sabahına münasibəti onun öz tarixinə, keçmişinə münasibəti ilə ölçülür. Gənclərdə, orta və aşağı sinif şagirdlərində, tələbələrdə bu hissi tərbiyə etmək, onlarda vətənpərvərlik duyğularını oyatmaq işində kitabxanalar çox işlər görə bilərlər.

Çünki kitabxanalar oxucularla, bilavasitə gənc nəsillə daim əlaqədədir və onlara öz xalqının tarixini, keçmişini, mədəni irsimizin qədim yadigarları olan abidələrimizi öyrənməkdə köməklik etmək əsas vəzifələrdən biridir.

Bu işdə onlar mədəni-kütləvi tədbirlərin müxtəlif növlərindən istifadə edərək oxucu konfransları, mühazirə, kitab təqdimatları, sual-cavab və ədəbi-bədii gecələr keçirə bilərlər. Foto-stendlərin, kitab sərgilərinin təşkili də çox yerinə düşər. Bu tədbirlərin hər biri abidələrin təbliği sahəsində əhəmiyyətli və vacib vəzifəni yerinə yetirir.

Təəssüf ki, abidələrimiz haqqında az yazılıb, bu mövzunun əhəmiyyəti hələ istənilən səviyyədə öyrənilməyib. Ona görə də kitabxanalar “18 Aprel Abidələrin Beynəlxalq Mühafizə Günü” ilə bağlı tədbirlərə çox məsuliyyətli yanaşmalı, ciddi hazırlaşmalıdırlar.

Nəzərə alsaq ki, tarixi-mədəniyyət abidələrinin mühafizəsi, öyrənilməsi dövlətimiz tərəfindən qlobal şəkildə həyata keçirilir, MKS-lər ilk növbədə öz fondlarının bu mövzu ilə bağlı ədəbiyyatla komplektləşdirməsinə ciddi fikir verməlidirlər. Çalışmalıdırlar ki, kitabxananın kataloq və kartotekalarında abidələrimizə aid ədəbiyyat ayrıca başlıq altında toplansın, rubrikalar açılsın. Diyarşünaslıq kataloq və kartotekalarında “Azərbaycanın tarix və mədəniyyət abidələri”, “Qarabağ abidələri”, “Naxçıvan abidələri” “Qərbi Azərbaycan abidələri” adlı ayrıcların açılması məsləhətdir. Kataloq və kartotekalarda toplanmış ədəbiyyat artdıqca həmin başlıqlar altında “Qalalar”, “İçərişəhər”, “Möminə Xatun türbəsi”, “Şəki xan sarayı”, “Ziyarətgahlarımız”, “İşğal altında olan abidələrimiz” adlı yarımbaşlıq açıla bilər. Bu yarımbaşlıqlar altında toplanmış ədəbiyyat oxucuya konkret mövzu ilə bağlı ədəbiyyatı daha tez tapmağa imkan yaradar. Maraqlananlara Azərbaycan ərazisindəki tarixi-mədəniyyət abidələri – ziyarətgahlar, məscid və məbədlər, tarixin yadigarı qalalar, möhtəşəm saraylar haqqında zəngin məlumat verər.

Son dövrdə kitabxanalarda xalqımızın ağır faciəsi olan Dağlıq Qarabağ, işğal altında olan digər torpaqlarımız və Qərbi Azərbaycan mövzuları çox aktual və oxucular tərəfindən istənilən mövzudur. Oxucuları maraqlandıran bu mövzuda ədəbiyyat çox ciddi şəkildə toplanmalı və diyarşünaslıq kataloq və kartotekalarında öz əksini tapmalıdır. Kataloq və kartotekalarda Qarabağda və işğal altında olan digər torpaqlarımızda qalan, Qərbi Azərbaycan abidələri mövzusunda ayrıcların, rubrikaların açılması vacibdir.

Kitabxanaların tarixi abıdələrlə bağlı keçirdiyi tədbirlərdən biri də kitab sərgilərinin təşkilidir. Kitab sərgiləri geniş oxucu kütləsini əhatə edir, onların mütaliəsinə müsbət təsir göstərir və əyani təbliğat vasitəsi olaraq nəyi oxumağı tövsiyə edir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, abidələr haqqında ədəbiyyat kitabxanalarda az ola bilər. Ona görə də kitablarla bərabər, jurnal, qəzet materiallarından da istifadə etmək lazımdır.

Oxucuları tədbirə cəlb etmək məqsədilə sərginin başlığı iri hərflərlə, cəlbedici yazılmalıdır. Sərginin maraqlı, təsirli keçməsi üçün illüstrasiyalardan, foto-stendlərdən, abidələrin rəngli şəkillərindən, sitatlardan istifadə etmək çox yerinə düşər. “Yurdun ulu daşları”, “Tikdim ki izim qala”, “Abidələr milli sərvətimizdir”, “Yurddaşı, yurd yaddaşı”, “Güllələnmiş abidələr” və s. başlıqlar sərginin mövzusunun tam açılmasına köməklik edər. Kitab sərgilərinin geniş və əhatəli olması üçün kitabxanaların imkanları, fondunda olan ədəbiyyatın mövzuya uyğunluğu nəzərə alınaraq, sərgi bir neçə bölmədə təşkil oluna bilər. Məsələn: Başlıq: “18 Aprel Abidələrin Beynəlxalq Mühafizə Günüdür”. Bu başlıq altında kitabxanada olan ədəbiyyatı aşağıdakı yarımbaşlıqlarda: “Pirlər-inam yerimizdir”, “Qalalar-tariximizdir”, “Bakının incisi – İçərişəhər”, “Qarabağda qalan izimiz” toplamaq olar.

Kitabxanaçılar sərgilərin hazırlanmasında: başlıqların yazılmasında, foto-stendlərin, illüstrasiyaların tərtibatında məktəblilərin qüvvəsindən tam istifadə etməyə çalışmalıdırlar. Onlar işi elə qurmalıdırlar ki, əsas diqqət tarixi-mədəniyyət abidələrinin öyrənilməsinə, qorunmasına və təbliğinə verilsin, gənc nəslin vətənpərvər, milli ruhda tərbiyə edilməsinə, vətənin hər qarış torpağına, daşına hörmət hisslərinin aşılanmasına yönəlsin.

MKS-lər tarixi-mədəniyyət abidələri mövzusu ilə bağlı ədəbiyyat seçməkdə şəhər, rayon və kənd kitabxanalarına kömək məqsədilə “Rayonumuz və kəndimiz haqqında nə oxumalı” adlı kitab siyahıları da hazırlaya bilərlər. Bu siyahılarda müvafiq yerin

tarixi-mədəniyyət abidələri ayrısa qeyd olunsa çox məqsədəuyğun olar, kitabxanaların mövzu üzrə keçirəsəkləri tədbirə hazırlaşmalarını asanlaşdırar.

Kitabxanaçılar İnternetdə də axtarışlar aparıb informasiya toplamağa çalışmalı, mövzu ilə əlaqədar saytlardan da məlumat almaq imkanlarından istifadə etməlidirlər.

Son zamanlar kitabxanalarda hər hansı bir aktual mövzu ilə bağlı oxucu konfransları, kitab təqdimatları və müzakirələri keçirmək geniş vüsət almışdır. Mədəni-kütləvi tədbirin ən geniş yayılmış bu üsulu oxuculara, yuxarı və orta sinif şagirdlərinə çox maraqlı və xeyirli olar. Tarixi-mədəniyyət abidələrinə həsr edilmiş konfrans və müzakirələrdə oxucu abidələr haqqında geniş məlumat alar, onu maraqlandıran bütün suallara cavab tapa bilər.

Kitabxanalar "18 Aprel Abidələrin Beynəlxalq Mühafizə Günüdür" mövzusunda keçirəcəyi geniş oxucu konfransına, kitab müzakirəsinə və söhbətlərə çox məsuliyyətlə yanaşmalıdırlar. Konfransa 1-2 ay əvvəldən hazırlaşmaq lazımdır. Kitabxanaçı konfransın planını tutmalı, məruzəçini və çıxış edəcək şəxsləri seçməli, onlara lazım olan təlimatları verib, hazırlaşmaq üçün ədəbiyyatla təmin etməlidir. Belə geniş konfranslarda məruzəçi mütəxəssis və ya tarix müəllimi olsa daha yaxşı olar, yox əgər məruzəçi kitabxanaçı özüdürsə, o, öz üzərində ciddi çalışmalı, işıqlandıracağı mövzunu hərtərəfli öyrənməlidir. Çünki ola bilər ki, iştirakçılardan kimsə sual vermək, hansısa məlumatı dəqiqləşdirmək istəsin. Məhz buna görə də məruzəçi hazırlıqlı olmalı, sualları cavablandıra bilməlidir. Aşağıda keçiriləcək konfransın təxmini planını veririk:

1. Giriş sözü (aparıcı-kitabxanaçı və ya dəvət olunmuş məsul işçi, giriş sözündə qısaca olaraq keçirilən tədbirin məqsədindən, əhəmiyyətindən söhbət açır);
2. Məruzə (mövzu faktlara, dəlillərə əsaslanaraq tam əhatə olunmalı, məruzəçi səlist və aydın dildə danışmalıdır);

3. Çıxışlar (çıxışlar üçün vaxt müəyyən edilməlidir ki, hər çıxış edən şəxs mövzu ətrafında öz fikrini qısa və konkret olaraq söyləyə bilsin, təkrara yol verməsin);
4. Yekun (aparıcı tədbirə yekun vurur, iştirakçılara kitabxana adından öz minnətdarlığını bildirir).

Belə geniş oxucu konfransı, kitab müzakirəsi və söhbətlər keçirdikdə elə başlıqlar seçmək lazımdır ki, oxucuları cəlb edə bilsin, keçiriləcək tədbirin tam məzmunu açılsın. Məs: "İşğalda qalan abidələrimiz", "Tarixi abidələr sərvətimizdir", "Abidələrə vurulan yara tariximizə vurulur", "Bakının incisi – İçərişəhər", "Azərbaycanın Qız qalaları" "Tarixi abidələri yaşadaq, tanıyaq və tanıdaq", "Xalq öz tarixi-mədəniyyət abidələri ilə ölməzdir" və s.

Tədbir keçirilən otaqda kitab sərgisi, foto-stendlər təşkil edilsə, üllustrasiyalar asılsa çox yaxşı olar. Şagirdlərin abidələrdən bəhs edən rəsm əsərlərinin nümayişi isə tədbiri daha da təsirli edər.

Kitabxanalar belə tədbirləri tarix-diyarşünaslıq muzeylərində, mövcud abidə komplekslərinin ərazisində də keçirə bilərlər. Bu zaman tədbir iştirakçıları bilavasitə xalqımızın tarixi keçmişi ilə bağlı maddi mədəniyyət nümunələri ilə tanış olar, mədəni irsimizin necə qorunub saxlandığının canlı şahidi olarlar.

"18 Aprel Abidələrin Beynəlxalq Mühafizə Günü" ilə bağlı tədbirin sonunda "Abidələrimiz rəvayət, əfsanə və dastanlarda" və ya "Abidələrimiz və şifahi xalq nümunələri" mövzusunda ədəbi-bədii gecə də keçirmək olar. Belə mərasimlərdə yerli folklor ansamblları çıxış edə bilər, yerli teatr kollektivləri qəhrəmanlıq, vətənpərvərlik, xarici düşmənlərə qarşı mübarizəyə həsr olunmuş əsərlərdən parçalar göstərə bilərlər.

Bu ədəbi-bədii gecələr şəhərdə, rayonda və yaxud kənddə olan hər hansı bir abidənin ərazisində, açıq havada keçirilsə daha çox marağa səbəb olar, çoxlu iştirakçı yığar. Tarixi yerlər, abidələrlə bağlı yazılı və şifahi ədəbiyyatımızda yaşayan

müxtəlif hekayələrin, rəvayətlərin tamaşaçılara çatdırılması, abidələrə marağı daha da artırar.

Əgər gənc nəsil öz kəndlərində, şəhərlərində yerləşən tarixi abidənin neçə-neçə düşmən ordusunun hücumuna məruz qaldığını, ulu babaların onu qanları, canları bahasına bu günə kimi qoruyub saxladığını bilərsə, bu abidələrin bir daşı belə qopub düşə bilməz, onların qoruyucuları elə məhz bu cavanlar olarlar.

Kitabxanalar oxucular, orta və yuxarı sinif şagirdləri arasında öz ərazilərində olan abidələr haqqında folklor materiallarını toplayanların müsabiqəsini də keçirə bilərlər. Bu barədə kitabxananın foyesində elan asılmalı və orada şərtlər geniş şəkildə əks olunmalıdır. Müsabiqə iştirakçılarını həvəsləndirmək məqsədilə kiçik mükafatlar təsis olunarsa daha maraqlı olar, daha çox gənc iştirak etmək istəyər.

Orta və yuxarı sinif oxucularının iştirakı ilə diyarşünaslıq, tarixi-mədəniyyət abidələri həvəskarları klubları və dərnəkləri də yaratmaq olar. Həmin klub və dərnəklər tarix və mədəni abidələrinin tarixini öyrənmək və təbliğ etməklə yanaşı, abidələri qorumaq məqsədilə onları hamiliyə də götürə bilər, abidənin ətrafında səliqə-səhman işlərinə nəzarət edər, yaşıllıqlar salıb, gül-çiçək əkərlər.

Bu klub və dərnəklərdə tarixi-mədəni irsimizi oxuculara, xüsusən də gənclərə yaxından tanıtmaq məqsədilə maraqlı mühazirə və söhbətlərin təşkili yerinə düşər. Tədbirlərə tarixçiləri, mütəxəssisləri, abidə mühafizəçilərini və mütləq yaşlı nəslin nümayəndələrini dəvət etmək məqsədəuyğundur. Əgər alimlər bu mövzunu tarixi baxımdan işıqlandırırlarsa, nənə və babalarımız xalqımızın ulu tarixindən, ötən günlərdən söhbət açar, yeri düşdükcə elimizdə, obamızda izini qoymuş adət-ənənələrdən, sözlü-sirli abidələrimizdən gənc nəslə məlumat verərlər. Son illər belə tədbirlərin keçirilməsinə və gənc nəslin tarixi keçmişimizə, mədəni sərvətlərimizə aid söhbətləri dinləməsinə böyük ehtiyac vardır.

İşğal altında qalan və Qərbi Azərbaycan abidələrinin təbliği ilə bağlı kitabxanalarda keçirilən tədbirlər

Kitabxanalarda tarixi və mədəni irsimizin öyrənilməsi və qorunması ilə bağlı tədbirlərdə Dağlıq Qarabağda, işğal altında olan ərazilərdə qalan və Qərbi Azərbaycan (Ermənistan) abidələrinin öyrənilməsinə və təbliğ edildməsinə xüsusi diqqət vermək lazımdır. Çünki hamımız yaxşı bilirik ki, vəhşi işğalçılar abidələrimizə, bizim tariximizlə, mədəniyyətimizlə bağlı yerlərə necə divan tuturlar. Bu abidləri yer üzündən silməklə, keçmişimizi, yaddaşımızı silməyə çalışırlar.

Bildiyimiz kimi, Azərbaycan torpaqları 1828-ci ildə "Türkmənçay" müqaviləsi ilə Rusiya və Iran arasında bölüşdürüldükdən sonra çar Rusiyası mərhələli şəkildə ermənilərin bu ərazilərdə məskunlaşmasına imkan yaratdı. Özlərinə yer eyləyən ermənilər illər uzunu öz murdar niyyətlərini həyata keçirməyə başladılar. Onlar Azərbaycan torpaqlarını işğal etməklə, tarixi-mədəni irsimizi, adət-ənənələrimizi, musiqimizi və incəsənətimizi özününküləşdirməyə cəhd edir, qədim tarixə malik olduqlarını bu yolla sübut etməyə çalışırlar. Məkrli niyyətlərinə nail ola bilmədikdə isə tarixi-mədəniyyət abidələrini, məscidləri, qəbiristanlıqları vəhşicəsinə dağıdır, yer üzündən silirlər.

Qərbi Azərbaycan indiki Ermənistan torpaqlarında 1913-1918-ci illərdə Irəvan şəhərində Sərdar sarayı kompleksi, çoxsaylı karvansaralar, hamamlar, türbələr dağıdılmışdır. Şah Ismayıl Xətainin öz vəziri Rəvanqulu xana tikdirdiyi Irəvan qalası, o cümlədən 1870-dən çox Azərbaycan-türk mənşəli tarix və mədəniyyət abidələri, bir o qədər də qədim və orta əsrlərə aid qəbiristanlıq, heykəllər, incəsənət nümunələri tamamilə məhv

edilmişdir. O illərdə Irəvan qəzasında 42, Eçmiədzin qəzasında 33, Zəngəzur qəzasında 35 məscid talan edilərək yandırılmışdır.

Dağlıq Qarabağ və işğal olunmuş ərazilərdə 464 tarixi, memarlıq və mədəniyyət abidəsi, 100 mindən artıq əşyanın toplandığı 808 klub müəssisəsi, 85 musiqi məktəbi, 5640 musiqi aləti, 22 muzey və 4 şəkil qalereyası, 9 tarixi əhəmiyyətli saray, 18 məscid, 927 kitabxana və onların fondunda olan 4 milyon 600 min kitab yandırılıb, məhv edilmişdir. Şuşa və Laçın rayonlarının hər birində 200-ə yaxın memarlıq abidəsi, Cəbrayılda 132 tarixi abidə, Ağdam, Zəngilan, Qubadlı, Kəlbəcər və Füzuli rayonlarında yüzlərlə tarixi, memarlıq və mədəniyyət abidələri, on minlərlə eksponatı olan muzeylər düşmən əlinə keçərək viran edilmişdir, Şuşada XVIII əsrə aid Gövhər Ağa məscidi, Hacı Abbas məscidi və karvansaray, Hacı Yusifli məscidi, Cəbrayılda V və VII əsrlərə aid səkkizguşəli türbə, XVIII əsrə aid Sultanməcid hamamı, Zəngilanda XII əsrə aid Qız qalası, XIV əsrə aid səkkizguşəli türbə, Laçında XIV əsrə aid Məlikəjdər Türbəsi, Ağdamda dünyada ikinci olan Çörək Muzeyi, eramızdan əvvəl V əsrə aid Çalaqtəpə yaşayış məskəni, Qubadlıda IV əsrə aid Gavur dərəsi, V əsrə aid Qalalı və Keyqala abidələri, Kəlbəcərdə XIII-XVIII əsrlərə aid Xotavənd məbədi, Füzulidə 1682-ci ildə tikilmiş Qiyasəddin məscidi, 1684-cü ildə tikilmiş Qarğabazar karvansarayı və digər tarixi memarlıq abidələrimiz erməni vandalizminə məruz qalmışdır.

Son illərin münaqişələri nəticəsində ermənilərin abidələrimizə, milli mədəniyyətimizə qarşı etdikləri vəhşiliklər ağlasığılmaz hüduda çatmışdır.

Kitabxanalar bu mövzuya məsuliyyətlə yanaşmalı, müxtəlif təbliğat vasitələrindən istifadə edərək, bu ağrılı mövzunu diqqətdə saxlamalı, mütəmadi olaraq bu faktlarla gənc nəsli tanış etməli, mədəni irsimizin yaddan çıxmamasına çalışmalıdırlar.

Kitabxanalar qaçqınların və məcburi köçkünlərin məskunlaşdığı şəhər və rayonlarda öz yurdlarında doğulmuş, hal-hazırda qaçqın və köçkün halında yaşayan bu insanlara mənəvi

dayaq olmalı, onların itirdikləri torpaqlara, o torpaqlarda qalmış abidələrə hörmətlə yanaşmalıdırlar. Kitabxanaçılar yeni nəslə əsirlikdə qalan tarixin yaddaşı abidələrin bir gün belə hafizələrdən silinməməsinə yardımçı olmalı, bu işdə mədəni-kütləvi tədbirlərin müxtəlif üsullarından istifadə etməlidirlər.

Xalqımız hər il «18 Aprel Abidələrin Beynəlxalq Mühafizə Günü»nü və işğal olunmuş rayonların işğal gününü anım mərasimləri ilə qeyd edir. Kitabxanalar bu mərasimlər ilə bağlı keçirdikləri tədbirlərdə mütləq əsirlikdə qalmış abidələri qeyd etməli, nəzərə çatdırmalıdırlar.

Qaçqın və məcburi köçkünlərin məskunlaşdığı şəhər və rayonların MKS-də işğal olunmuş şəhər və rayonların, eləcə də Qərbi Azərbaycanın ayrıca guşəsi yaradılsa çox yaxşı olar. Bu guşədə Azərbaycanın xəritəsinin asılması, xəritədə isə işğal olunmuş ərazilərin müəyyən nişanlarla göstərilməsi oxucular üçün maraqlı olar. Işğal olunmuş şəhər və rayonun işğaldan əvvəlki vəziyyətini əks etdirən şəkillərdən ibarət fotosərgi orta və yuxarı sinif şagirdlərinin yaddaşında doğma yurdları haqqında xatirələri qoruyub saxlayar, onlara təsəlli olar. Əgər bu fotoşəkillərlə yanaşı erməni separatçılarının talan edib, viran qoyduqları el-obamızın şəkilləri asılsa, gənc nəsildə zalım düşmənimizə qarşı nifrət hissi daha da artar, ermənilərin etdikləri vəhşiliklər göz önündə canlanar. Bu guşədə erməni vandalizminə məruz qalmış mədəni irsimiz, tarixi abidələrimiz haqqında məlumat verən yazılar, rəqəm göstəriciləri də verilə bilər. Guşədə “Tarixin qan yaddaşı” adlı stendin də hazırlanması yerinə düşər. Burada işğal olunmuş hər bir şəhər, rayon və həmin yerlərdə qalan abidələr haqqında ayrıca geniş məlumat vermək lazımdır. Stendin məktəblilər tərəfindən hazırlanması daha əhəmiyyətli olar.

Belə ki, orta və aşağı sinif şagirdləri ərazilərimizin işğalı ilə bağlı həqiqətlərlə bilvasitə tanış olar, erməni vəhşiliyi onlarda nifrət hissi oyadar.

“Unutmayaq ki, unudulmayaq!”, “Abidələrimizi məhv edə bilərlər, yaddaşımızı isə yox”, “Əsir yurdun tarixi abidələri”,

“Keçmişsiz gələcək yoxdur”, “Tarix abidələrdə yaşayır” adlı söhbətlər və məruzələr keçirmək çox vacibdir. Bu tədbirlərə məktəbliləri, böyüməkdə olan gənc nəsli cəlb etmək vacibdir, çünki öz yer-yurdlarından didərgin düşmüş uşaqların çoxunun nəinki öz abidələri haqqında təsəvvürləri belə yoxdur, öz şəhərlərini və rayonlarını artıq xatırlamır, yaşadıqları yerləri unutmağa başlayıblar və belə söhbətlər onların yaddaşında öz yurdları haqqında xatirələri qoruyub-saxlamağa kömək olar, vətənpərvərlik duyğularını oyadar, xalqının zəngin mədəni irsi ilə tanış edər.

“Qərbi Azərbaycan məscidləri”, “Kəlbəcərin daş heykəlləri”, “Xocavəndin alban məbədləri”, “Düşmən tapdağı altında qalan ziyarətgahlar” adlı konkret mövzulara həsr edilmiş oxucu konfransları da mədəni irsimizin tarixini öyrənməkdə çox əhəmiyyətli və lazımlıdır.

Kitabxanaçılar belə konfrans, məruzə və söhbətlərə ciddi hazırlaşmalı, tədbiri keçirəcək yeri, çıxış edəcək şəxsləri və dəvət olunacaq qonaqları qabaqcadan müəyyənləşdirməli, müvafiq şəhər və rayonun abidələrinə dair ədəbiyyatı toplayaraq hazırlaşmaq üçün məruzəçiyə verməlidir. Tədbirin səmərəli keçməsində mühazirəçinin rolu çox böyükdür. Ona görə də məruzəçi, mütəxəssis, tarix müəllimi, muzey işçisi olsa yaxşı olar.

Mühazirəçi öz çıxışında keçmişə qayıtmalı, azərbaycanlıların hansı səbəblərdən öz dədə-baba yurdlarından didərgin salındıqlarından, erməni separatçılarının “Böyük Ermənistan” yaratmaq xülyalarından, bu istəklərinə çatmaq üçün xalqımıza qarşı törətdikləri vəhşiliklərdən geniş söhbət açmalı, bu ərazilərdə qalan tarixi abidələrimizdən bəhs etməlidir.

Bu mövzu ilə bağlı oxucu konfransının keçirilməsinin əhəmiyyəti çox böyükdür. Məktəblilər, gənc nəsil bu tədbir sayəsində xalqımızın tarixi olan abidələr haqqında geniş məlumat əldə edə bilərlər. Onların yaranma tarixi, əsrlər boyu keçdikləri çətin yolun bir çox məqamları ilə tanış olarlar. Belə geniş oxucu konfransı və mühazirələrdə qədim Azərbaycan torpaqlarının tarixi

keçmişini öyrənirlər. Buna sübut oralarda qalan tarix və mədəniyyət abidələrimizdir. Düşmənlər öz vəhşi hərəkətləri ilə o abidələri yer üzərindən silə bilərlər, yaddaşımızdan isə heç vaxt silə bilməzlər. Biz hamımız çalışmalıyıq ki, gənc nəsil bunu başa düşsün, dərk etsin ki, keçmişsiz gələcək yoxdur. Abidələr bizim tariximizdir, mədəniyyətimizdir, ata-babalarımızın bizə yadigarıdır. İndi uşaqlarımızı düşmənə qarşı nifrət hissi ilə böyütməliyik, ermənilərin millətimizə qarşı etdikləri haqsızlıq və vəhşilikləri dəlil və faktlarla nəzərə çatdırmalıyıq.

Son dövrlərdə mədəni-kütləvi tədbirlərdən tez-tez istifadə olunan kitab təqdimatlarının, yeni kitabların müzakirələrinin də əhəmiyyəti böyükdür. Kitabxanalarda Ə.Ələkbərlinin "Qərbi Azərbaycan abidələri", "Qədim Türk-Oğuz yurdu", H.Mirzəyevin "Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalı", "Müharibə və tarixi-mədəniyyət abidələrimiz", Çingiz Qacarın rus dilində nəşr edilmiş "Staraya Şuşa" kitablarının təqdimatı, bu kitabların müzakirələrinin keçirilməsi indiki zamanda çox yerinə düşər. Bu tədbirlərdə iştirak edən oxucular, gənc nəslin nümayəndələri çıxış edənlərdən çox şey öyrənə bilər, onları maraqlandıran suallara cavab tapar, bir daha o yerlərə səyahət etmiş olarlar.

Kitabxanaçıların tədbirdə erməni vandalizminə məruz qalmış mədəni irsimiz haqqında məlumat verən yazının da divardan asmaları çox məqsədəuyğun olar. Bu məlumatda kitabxanaçılar yuxarıda göstərdiyimiz rəqəm göstəricilərindən də istifadə edə bilərlər.

İşğal nəticəsində dağıdılmış abidələrimizin, şəhər və kəndlərimizin şəkillərindən ibarət foto-stendlər, illüstrasiyalar düşmənin xain niyyətini göz önündə canlandırmağa kömək edər.

Kitabxanaçılar oxucu konfranslarında, kitab müzakirələrində, kitab təqdimatlarında, mühazirə və söhbətlərdə mütləq mədəni irsin qorunması ilə bağlı qəbul edilmiş beynəlxalq hüquqi aktlar, konvensiyalar barədə oxuculara məlumat verməlidirlər. Onlar "Silahlı münaqişə baş verdikdə mədəni dəyərlərin qorunması haqqında" 1954-cü il Haaqa Konvensiyası

(Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi tərəfindən 1993-cü il tarixində qəbul edilmişdir), “Arxeoloji abidələrin mühafizəsi haqqında” 1992-ci il Avropa Konvensiyası, “Mədəni dəyərlərin qanunsuz olaraq ölkəyə gətirilməsi, ölkədən çıxarılması və mülkiyyət hüququnun qanunsuz olaraq başqasına verilməsinin qadağan olunması və qarşısının alınmasına yönəldilmiş tədbirlər haqqında” 1970-ci il Paris Konvensiyası (30 sentyabr 1997-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən qəbul edilmişdir), “Ümumdünya mədəni və təbii irsin mühafizəsi haqqında” YUNESKO-nun 1972-ci il Paris Konvensiyasını (Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi tərəfindən 16 dekabr 1993-cü il tarixində qəbul edilmişdir), “Arxeoloji irsin mühafizəsi haqqında” Avropa Konvensiyasını (Azərbaycan Respublikası tərəfindən 20 oktyabr 1999-cu il tarixli qanunu ilə qüvvəyə minmişdir) yada salmalı və beynəlxalq konvensiyalara Azərbaycanın əməl etməsini, Ermənistanın isə bu qanunları kobudcasına pozmasını diqqətə çatdırmalıdırlar. Gənc nəsil bilməlidir ki, bu faciənin səbəbkarı olan ermənilər torpaqlarımızı darmadağın ediblər. Bütün beynəlxalq ictimaiyyətin səylərinə, Azərbaycanın sülhsevər niyyətinə baxmayaraq, təcavüzkarlar bu gün də öz quldur siyasətlərini davam etdirirlər.

Tədbirlərin sonunda “Müqəddəs torpaq”, “Fəryad”, “Ağ atlı oğlan”, “Ümid” filmlərinin göstərilməsi şagirdlərin düşmənə nifrət hissini daha da gücləndirər. Aşağı sinif şagirdləri üçün isə milli qəhrəmanlarımızdan bəhs edən “Koroğlu”, “Qatır Məmməd”, “Babək” filmlərinə baxmaq çox maraqlı olar, eyni zamanda qəhrəmanlara həmişə arxa olan əyilməz qalalarımızla da tanış olarlar. Belə filmlər cavan və yeniyetmələrdə döyüş hisslərini coşdurar, öz torpaqlarının düşmən tapdağından qurtarmaq arzuları baş qaldırar. O torpaqlar azad edilməsə, abidələrimiz də heç vaxt azad olmayacaqdır.

Orta və aşağı sinif şagirdləri arasında “Qalalar, əyilməz qürurumuzdur”, “Bu mənim şəhərimdir”, “Bizim küçə”, “Məscidlərimiz, inam yerimiz” adlı rəsm əsərlərindən ibarət

sərginin təşkili tədbirə marağı artırar, şagirdlərin öz elinə, torpağına və yadigar qalmış abidələrinə məhəbbət hissini aşılamış olar. Bu sərgilər müsabiqə kimi təşkil oluna və qaliblər kiçik hədiyyələrlə mükafatlandırıla bilərlər. Bu isə gələcəkdə keçiriləcək belə tədbirlərdə uşaqların həvəslə iştirak etməsinə şərait yaratmış olacaqdır.

Abidələrlə bağlı tədbirlərə torpaqları işğal altında olan müvafiq şəhər və rayonun yaşlı nümayəndələrini dəvət etmək lazımdır. Sinəsi sözlü-nəğməli nənələrin və el-obalarının hər daşının, tikilisinin tarixini əzbər bilən babaların iştirakı çox yerinə düşər. O yerlərdə qalan hər hansı bir qala, abidə haqqında əfsanəni, rəvayəti, söhbəti öz baba-nənələrinin dilindən eşitməyin təsir gücü məktəblilər üçün olduqca böyükdür. Bu eyni zamanda yaşlılarımızın öz tarixinə, keçmişinə nə qədər bağlı olduqlarına bir daha sübutdur.

Belə mərasimlərdə orta və kiçik yaşlı şagirdlər arasında sual-cavab gecələri də keçirtmək mümkündür. Belə sual-cavab gecələrinin təxmini sualları:

1. Qərbi Azərbaycan haradadır?
2. Azərbaycanın neçə şəhər və rayonu ermənilər tərəfindən işğal olunub?
3. Qədim tarix və mədəniyyət abidələri nə deməkdir?
4. Azərbaycanda hansı dünya əhəmiyyətli abidələri tanıyırsınız?
5. Ərk qalası harada yerləşir?
6. Möminə Xatun türbəsi neçənci əsrə aiddir?
7. Qalaları tikməkdə məqsəd nə idi?
8. Şuşa şəhərində hansı abidələr var?
9. Azərbaycanda alban abidələri nəyi sübut edir?
10. “Qız qalası” baletinin müəllifi kimindir?
11. Xudafərin Körpüləri Azərbaycanla hansı ölkəni birləşdirir?
12. Öz ərazinizdə mövcud olan hansı ziyarətgahları tanıyırsınız?
13. Laçının qoç heykəlləri neçənci əsrə aiddir?
14. Içərişəhərin tarixi haqqında nə bilirsiniz?
15. “Qərbi Azərbaycan abidələri” kitabının müəllifi kimdir?

Təbliğat vasitəsi kimi kitab sərgilərinin əhəmiyyəti çox böyükdür. Kitab sərgilərində oxucu birbaşa kitabla ünsiyyətdə olur, istədiyi kitabı seçmək imkanı əldə edə bilir.

Təəssüf ki, abidələrmiz, tarixi-mədəni irsimiz haqqında çox az yazılıb. Ona görə də bu mövzu üzrə kitab sərgiləri hazırlayanda kitabxanada olan abidələrə aid bütün kitablardan, jurnal və qəzet materialından istifadə etmək lazımdır. Sərgini daha dolğun təşkil etmək üçün kitabxana fondunda olan ədəbiyyatı bir neçə bölmədə vermək olar. Məs:

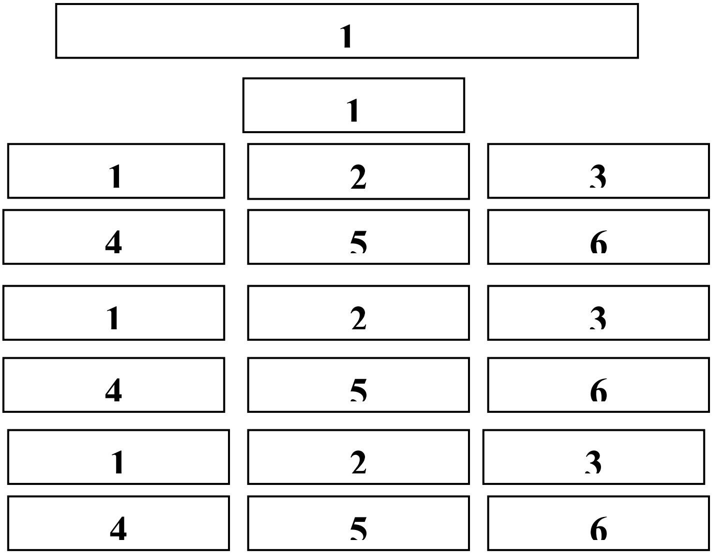

1. **Başlıq:**18 Aprel Beynəlxalq Abidələr Günüdür.
   1. **Yarımbaşlıq:** Tarix abidələrdə yaşayır.
1. Əfəndiyev T. Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti.- B.: - Beynəlxalq Əlhüdə nəşriyyatı, 2002.- 208 s.
2. Həsənoğlu H. Azərbaycanın dini-tarixi abidələri, ziyarətgahları, seyidləri, övliyaları.- B.: Nasir, 2005.- I hissə.- 579 s.; II hissə.-2005.-584 s.

3. Qiyasi C. Nizami dövrü memarlıq abidələri.- B.: Işıq., 1991.- 256 s.
4. Mirzəyev C. "Bakı üzüyü"nün qaşında gövhər, dünyanın incisi-Içərişəhər.- B.: Azərbaycan, 2005.- 127 s.
5. Nemət Məşədi xanım. Azərbaycanda pirlər.-B.: Azərdövlət Nəşriyyat-Poliqrafiya birliyi, 1992.-100 s.
6. Sarabski N. Köhnə Bakı.-B.: Şərq-Qərb, 2006.-149 s.

2. Yarımbaşlıq: Qərbi Azərbaycan abidələri.

1. Ələkbərli Ə. Qərbi Azərbaycan abidələri. – B.: Nurlar, 2007.- 271 s. şək.
1. Ələkbərli Ə. Qərbi Azərbaycan. I cild. Vedibasar mahalı.- B.: Ağrıdağ, 2000.- 663 s.
2. Ələkbərli Ə. Qərbi Azərbaycan. II cild. Zəngibasar, Cərnibasar və Qırxbulaq mahalları.- B.: Ağrıdağ, 2002.- 735 s.
3. Həsən Mirzə. Hanı o səndəki el, Dərələyəz?! B.: Qismət, 2002.- 192 s.
4. Urud M. Urud (tarix, etnoqrafiya).- B.: Ağrıdağ, 2000.- 432 s.

6. Vətən qürbətdə qaldı.- B.: Yazıçı, 1993.- 544 s.

3. Yarımbaşlıq: Işğal altında qalan abidələr.

1. Xudiyev Ş., Əmirova T. Itirilmiş torpaqlar, itirilmiş sərvətlər.- B., 1998.- 104 s.
2. Qarabağ. Suallar və faktlar.- B.: Qismət, 2005.- 145 s.
3. Mahmudov Y., Şükürov K. Qarabağ: Real tarix, faktlar, sənədlər / İng. dilinə tərc: B.Hacıyev; Bədii red.: A.Ələkbərov.- B.: Təhsil, 2005.- 377 s., şək., xəritə.
4. Müharibə və tarixi-mədəniyyət abidələrimiz.- B.: Heydər Əliyev Fondu, 2006.- 63 s.
5. Şuşa Azərbaycanın tarix və mədəniyyət incisidir. (Elmi konfransın materialları).- B.: Nağıl evi, 2003.- 44 s.
6. Tapdıqoğlu N. Qarabağın tacı Şuşam.- B.- 2003.- 209 s.

Sərgilərdə abidələrlə bağlı sitatlardan, illüstrasiyalardan, fotoşəkillərdən istifadə etmək çox yerinə düşər.

Kitablardan fərqli olaraq, son dövrdə bu mövzu ilə bağlı dövri mətbuatda çoxlu material nəşr olunur və kitabxanalar oxuculara kömək məqsədilə bu marteriallardan ibarət ədəbiyyat siyahıları da hazırlaya bilərlər.

Abidələrin dili də musiqi dili kimi hamı tərəfindən anlanılır və bu dil vasitəsilə insanlar bir-birinin mədəniyyəti, tarixi ilə tanış olurlar. Mədəniyyət abidələri insan hisslərinə təsir edən güclü vasitədir. Məhz, mədəniyyət abidələrinin elmi əhəmiyyətini, emosional təsir gücünü, gənclərin mənəvi tərbiyəsində rolunu başa düşərək, onların qorunub mühafizə olunmasına köməklik etmək hər bir azərbaycanlı vətəndaşın borcudur.

Əlavə 1

Bunları unutmayaq!

XOCAVƏND RAYONU

İşğal tarixi 18.02 1992

Tarixi abidələr:

Alban kilsəsi (IV-V əsr) – Haxullu kəndi
Məscid – Muğanlı kəndi
Alban kilsəsi – Qızılqaya ərazisi
Alban kilsəsi – Üçoğlan kəndi
Alban məbədi (1170) – Hadrut qəsəbəsi
Alban məbədi (1147) – Məmməzar kəndi
Alban məbədi (1197) – Tuğ kəndi
Alban məbədi (1094) – Traxtik kəndi
Alban məbədi (900) – Vəng kəndi
Alban məbədi (1131) – Sakuri kəndi
Alban məbədi (IV-VI əsrlər) – Süsənlik kəndi
Alban məbədi (1236) – Güneyçartar kəndi
Alban məbədi (995) – Qavaxan kəndi
Alban məbədi (IV əsr) – Sos kəndi
Alban məbədi (VIII əsr) – Qatsi kəndi
Alban məbədi (V əsr) – Qatsi kəndi
Alban məbədi (675) – Tağavard kəndi
Albanberd kilsəsi – Qarakənd kəndi
İki alban məbədi (701) – Qatsi kəndi
Qədim yaşayış məskəni olan Azıx mağarası – Salakətin kəndi
Seyid Rza günbəzi – Muğanlı k.
Rzaqulubəy günbəzi (XIV əsr) – Haxullu k.
Aşıqlı qəbiristanlığında qoşa günbəz – Xocavənd k.
Seyid Musa günbəzi – Nərgiztəpə ərazisi.

XOCALI RAYONU

İşğal tarixi 26.02.1992

Tarixi abidələr:

1. Alban məbədi (1100) - Çanaxçı kəndi
2. Alban məbədi (1065l) - Çanaxçı kəndi
3. Alban məbədi (905) - Şuşa kəndi
4. Alban məbədi (1122) - Xansıx kəndi
5. Alban məbədi (1100) - Xaçmas kəndi
6. Alban məbədi (1202) - Armudlu kəndi
7. Günbəz - Xocalı kəndi
8. Qoç və yəhər şəkilli qəbir daşları - Xocalı kəndi
9. Qədim tarixə malik olan alban abidələri - Xocalı kəndi
10. Qədim alban kilsəsinin qalıqları - Kərkicahan qəs.
11. Teymurləngin qalası - Meşəli kəndi
12. "Yeddi kilsə" alban kilsəsi - Meşəli kəndi
13. "Durpasuda olan kilsə" alban kilsəsi - Meşəli kəndi
14. "Balaca suda olan kilsə" alban kilsəsi - Meşəli kəndi
15. "Əvəzin yurdunda olan kilsə" alban kilsəsi - Meşəli kəndi
16. "Börkün qayasında olan kilsə" alban kilsəsi - Meşəli kəndi

ŞUŞA RAYONU

İşğal tarixi 09.05.1992

Ermənilər tərəfindən dağıdılmış tarixi memarlıq abidələri:

1. Aşağı Gövhər Ağa məscidi
2. Yuxarı Gövhər Ağa məscidi
3. Malıbəyli məscidi
4. Qaybalı məscidi
5. Şirlan məscidi
6. Alban kilsəsi

7. Məscid (XVIII əsr)
8. Mərdinli məscidi (XIX əsr)
9. Hacı Yusifli məscidi (XVIII əsr)
10. Culfalar məscidi (XIX əsr)
11. "Çöl Qala" məscidi (XVIII əsr)
12. Xoca Mərcanlı məscidi (XVIII əsr)
13. Köçərli məscidi (XIX əsr)
14. Quyuluq məscidi (XVIII əsr)
15. Səyidli məscidi (XVIII əsr)
16. Mamay məscidi (XIX əsr)
17. Qala divarı (uzunluğu 8 km.)
18. Qala divarı üzərində tikilmiş bürclər (17 ədəd)
19. Qədim üslubda salınmış 17 məhəllə
20. Molla Pənah Vaqifin poeziya evi
21. Xan qızı Xurşud Banu Natəvanın sarayı
22. Xan qızı Natəvanın bulaq kompleksi
23. Xan qızı Natəvanın tikdirdiyi "Qaradam"
24. Xurşudbanu Natəvanın tikdirdiyi həbsxana binası
25. Mir Möhsün Nəvvabın mülkü
26. Üzeyir Hacıbəyovun ev-muzeyi
27. Bülbülün ev-muzeyi
28. Xalça muzeyi
29. Rəsm qalereyası
30. Tarix-diyarşünaslıq muzeyi
31. Qarabağ dövlət tarixi muzeyi
32. Molla Pənah Vaqifin məqbərəsi
33. Turşsu qalereyası
34. 4 karvansara
35. Şahlıq körpüsü
36. Gəncə qapısı
37. Şorbulaq
38. Nəcəfqulu ağanın mülkü
39. Ağa-Əbdülrəhim ağanın evi
40. Azərbaycanda ilk realnı məktəbin binası

41. Zarıslıda Korun karvansarası
42. Təzə məhəllədə körpü
43. İbrahim xanın mülkü
44. Sadıqcanın qəsri
45. Uluq bəyin evi
46. Ağaböyük xanımın bürcü
47. Malıbəylidə "Qızlar məktəbi"
48. Ağabəyim ağanın qəsri
49. Qasım bəy Zakirin yaşadığı ev
50. Qasım bəy Zakirin qəbirüstü abidəsi
51. Külli miqdarda gümüş və mis qablar
52. Bəhmən Mirzə Qacarın saray kompleksi
53. Bəhmən Mirzə Qacarın hərəmxanası
54. Bəhmən Mirzə Qacarın tikdirdiyi "Bab" hamamı
55. Qacarların məqbərə kompleksi
56. Leyli qayası
57. Məhəmməd Həsən Ağanın imarəti
58. Qarabağ xanlığının divan kompleksi
59. Hacı Şükürün imarəti
60. Qədimovların mülkü
61. İbrahim Xəlil xanın 1801-ci ildə tikdirdiyi mədrəsə kompleksi
62. Qarabağ xanlığının vəziri Mirzə Camal bəy Cavanşirin və onun ailəsinin məqbərə kompleksi
63. "Dəlik-daş" pilləkən kompleksi
64. Qarabağ qazisinin mülkü
65. Daş Kitabələr
66. Ovdan bulağı
67. Bayat qalası (1748)
68. Şahbulaq qalası
69. "Pənahabad" - Şuşa qalası (1750-1757)
70. İkimərtəbəli karvansara (1888-1889)

LAÇIN RAYONU

İşğal tarixi 18.05.1992

Tarixi abidələr:

1. Məscid (1718) - Qarqışlaq kəndi
2. Məscid - Piçənis, Əhmədli, Qaragöl, Şəlvə kəndləri
3. Körpü (XVIII əsr) - Abdal kəndi
4. Ağoğlan qəsri (IX əsr) - Kosalar kəndi
5. Həmzə Soltan sarayı (1761) Soltan Əhməd sarayı (XIV əsr) - Soltanlar kəndi
6. Məbəd (XVII əsr) - Sadınlar kəndi
7. Məbəd - Vağazin kəndi
8. Uşaq qalası, Böyük Bulaq (XV əsr), Sadınlar qalacığı - Quşçu kəndi
9. Qala, məbəd (XV əsr) - Mirik kəndi
10. Məbəd (XVII əsr) - Əhmədli kəndi
11. İkitağlı körpü, məbəd (XV əsr) - Minkənd kəndi
12. Birtağlı körpü - Şeytanlı kəndi
13. Mağara, məbəd - Hoçaz kəndi
14. "Qız qəbri" kurqan (dəmir dövrü) - Güləbir kəndi
15. Məbəd, körpü (X əsr) - Aşağı Fərcan kəndi
16. Birtağlı körpü, qədim körpü - Seyidlər kəndi
17. Bulaq (XVII əsr), Govur qalası (XI əsr) - Pircahan kəndi
18. Məbəd - Korcabulaq kəndi
19. Kurqanlar (dəmir dövrü) - Ziyrik kəndi
20. Məscid, məbəd - Piçənis, Şəlvə, Qorçu kəndləri
21. At və sandıq şəklində olan başdaşıları (XVI əsr)
22. Ərəb yazıları ilə trapesiyavarı başdaşı (1398-1399)
23. Daşdan yonulmuş üç at heykəli (XIV əsr) -Malıbəyli, Güləbir kəndləri
24. Düzbucaqlı məscid (1790-1791) - Cicimli kəndi

KƏLBƏCƏR RAYONU

İşğal tarixi 03-06.04.1992

Tarixi abidələr:

1. Alban məbədi (V-IX əsrlər) - Vəng kəndi
2. Alban məbədi (614) - Kolataq kəndi
3. Alban məbədi (XII əsr) - Çıldıran kəndi
4. Alban məbədi (X əsr) - Qarnakar kəndi
5. Alban məbədi (698) - Qocaqot kəndi
6. Alban məbədi (672) - Qocaqot kəndi
7. Alban məbədi (500) - Həsənriz kəndi
8. Alban məbədi (713) - Dəstəgir kəndi
9. Alban məbədi (718) - Qasapet kəndi
10. Alban kilsəsi (XI əsr) - Qarnakar kəndi
11. Alban kilsəsi (V-VII əsrlər) - Çərəkdar kəndi
12. Alban kilsəsi (VIII-IX əsrlər) - Tərtər çayının Bulaq çayı ilə qovuşuğunda
13. Müqəddəs Yaqub kilsəsi (635) - Kolataq kəndi
14. Məscid (XIX əsr)
15. Məscid (XVIII-XIX əsrlər) - Başhbel kəndi
16. Məscid (XIX əsr) - Otaqlı kəndi
17. Lök qalası (VII-VIII əsrlər) - Qanlıkənd kəndi
18. Uluxan qalası (VII-VIII əsrlər) - Qaraçanlı kəndi
19. Qalaboynu qalası (VIII-IX əsrlər) - Qalaboynu kəndi
20. Comərd qalası (VIII-IX əsrlər) - Comərd kəndi
21. Keşikçi qalası (VIII-IX əsrlər) - Qamışlı kəndi
22. Tağlı daş körpü (XIX əsr) - Soyuqbulaq kəndi
23. Tarix-diyarşünaslıq muzeyi (1983) - Kəlbəcər rayonu
24. Daşdan yonulmuş qoyun və at təsvirli başdaşıları (XIX əsr) - Zar, Zeylik, Keşdək kəndləri
25. Urud abidələrinin xronoloji sayı (1478-1610) -Zar, Zeylik, Keşdək kəndləri

AĞDAM RAYONU

İşğal tarixi 23.07.1993

Tarixi abidələr:

1. Məscid (XIX əsr) - Boyəhmədli kəndi
2. Məscid (XVIII əsr) - Qiyaslı, Papravənd kəndləri
3. Məscid (1868).
4. Məbəd (VI-VIII əsrlər) - Şahbulaq kəndi
5. Məbəd (VI əsr) - Kəngərli kəndi
6. Pənah xanın imarəti (XVIII əsr)
7. Sərdabə
8. İqamətgah (XVIII əsr) - Şahbulaq kəndi
9. Karvansara (XVIII əsr) - Şahbulaq kəndi
10. Bürc (XVIII əsr) - Şahbulaq kəndi
11. Məbəd (XV əsr) - Maqsudlu kəndi
12. Məbəd (XVI əsr) - Salahlı - Kəngərli kəndi
13. İki sandığabənzər abidə (XVI əsr)

CƏBRAYIL RAYONU

İşğal tarixi 23.07.1993

Tarixi abidələr:

1. Şıxalalı türbəsi (XIV əsr) - Şıxalalı kəndi
2. Məscid kompleksi (XVI əsr) - Çələbilər kəndi
3. Səkkizguşəli türbə (XVI əsr) - Xubyarlı kəndi
4. Mazannənə məqbərəsi (b.e.ə.) - Xələfli kəndi
5. Mərmərnənə məqbərəsi (b.e.ə.) - Xələfli kəndi
6. Məscid kompleksi (XVI əsr) - Çələbilər kəndi
7. Məscid (XIX əsr) - Paplı kəndi
8. Məscid - Daşkəsən kəndi

9. Məscid (XIX əsr) - Məzrə kəndi
10. Məscid (XIX əsr) - Süleymanlı kəndi
11. Məscid təpəsi (b. e.ə. III-II minillik) - Qalacıq kəndi
12. Xanəgah - Xubyarlı kəndi
13. Xanəgah - Şıxalalı kəndi
14. "Divlər sarayı" - Dağtumas kəndi
15. Siklop tikililəri (b.e.ə. III minillik) - Tatar kəndi
16. On bir aşırımlı Xudafərin körpüsü (b.e.ə. V əsr) -Qumlaq kəndi
17. On beş aşırımlı Xudafərin körpüsü (b.e.ə. VII əsr) - Qumlaq kəndi
18. Sirik qalası (V-VII əsrlər) - Sirik kəndi
19. Başıkəsik günbəz (XIII-XIV əsrlər) - Dağtumas kəndi
20. Qız qalası (XVI-XVII əsrlər) - Xələfli kəndi
21. Məscid (XVI əsr) - Çələbilər kəndi
22. "Şəhərcik qalıqlar", "Qışlaq yerləri" (b.e.ə. II minillik) - Şıxalalı kəndi
23. "Dairəvi türbə" - Şıxalalı kəndi
24. Məscid təpəsi (b.e.ə. III-II minillik) - Qalacıq kəndi
25. Canqulu, Qumtəpə kurqanları (b.e.ə. III-II minillik) - Mahmudlu kəndi
26. Kəhrizlər (b.e.ə.I əsr) - Mahmudlu kəndi
27. Qala bürcü (V-VI əsr) - Sirik kəndi
28. Daş məqbərə (1307-1308) - Şıxalalı kəndi
29. Məqbərə (XIV əsr) - Şıxalalı kəndi
30. Ərəb yazıları ilə qoyun abidəsi (XV əsr) - Şıxalalı kəndi

FÜZULI RAYONU

İşğal tarixi 23.08.1993

Tarixi abidələr:

1. "Oğuz qəbri" - İşıxlı kəndi

2. Məscid (XVII əsr) - Qarğabazar kəndi
3. Məscid (XVIII əsr) - Qoçəhmədli kəndi
4. Məscidlər (XIX əsr) - Horadiz qəsəbəsi, Dədəli, Qaçar, Böyük Pirəhmədli, Mərdanlı, Böyük Bəhmənli kəndləri
5. Məscid (1889-cu il) - Horadiz qəs.
6. Məscid (XX əsr) - Horadiz qəs.
7. Məscid (XIX əsr) - Gecəközlü kəndi
8. Məscid (XIX əsr) - Yuxarı Veysəlli kəndi
9. Məscid (XIX əsr) - Aşağı Dilağarda kəndi
10. Sərdərli nıəscidi (XIX əsr) - Qoçəhmədli kəndi
11. Məscid (XIX əsr) - Qoçəhmədli kəndi
12. Məscid (XVIII əsr) - Qaradağlı kəndi
13. Məscid (XIX əsr) - Bəy Pirəhmədli kəndi
14. Məscid (XIX əsr) - Qaraxanbəyli kəndi
15. Məscid (XIX əsr) - Qorqan kəndi
16. Hacı Ələkbər məscidi (XVII əsr)
17. Karvansara (XVII əsr) - Qarğabazar kəndi
18. Ah körpüsü (XIX əsr) - Saracıq kəndi
19. Kərəm körpüsü (XIX əsr) - Gorazlı kəndi
20. XII əsrə məxsus qəbiristanlıq - Aşağı Veysəlli kəndi
21. Sandığabənzər başdaşı (1024-1625-ci illər) -Əhmədallar kəndi
22. "Şah Abbas" karvansarayı - Qarğabazar kəndi
23. "Şah Abbas" məscidi (1683-1684-cü illər) -Qarğabazar kəndi
24. Baba Yaqub daş məqbərəsi (1282-1284-cü illər) -Horadiz qəs.

QUBADLI RAYONU

İşğal tarixi 31.08.1993

Tarixi abidələr:

1. Məscid (XIX əsr) - Dondarlı kəndi
2. Məscid (XIX əsr) - Dəmirçilər kəndi
3. Məscid (XVIII əsr) - Yusifbəyli kəndi
4. Məscid (XVIII əsr) - Mollalı kəndi
5. Məscid (XVIII əsr) - Mirlər kəndi
6. Məscid (XVIII əsr) - Məmər kəndi
7. Məscidin qalıqları (XV-XVI əsrlər) - Xələc kəndi
8. Məscid (XIX əsr) - Mahrızlı kəndi
9. Məbəd (XV-XVI əsrlər) - Məmər k.
10. Mağara məbədi (XIV əsr) - Əlquluuşağı kəndi
11. Mağara məbədi (IV əsr) - Gaur dairəsi
12. Göy qala (V əsr) - Əlquluuşağı kəndi
13. Laləzar körpüsü (1867) - Əlquluuşağı kəndi
14. Qız qalası - Əlquluuşağı kəndi
15. Məmmədyar bulağı (XIX əsr) - Əlquluuşağı kəndi
16. Paşa bulağı (1885) - Əlquluuşağı kəndi
17. Məşədi Allahverdi bulağı (1834) - Əlquluuşağı kəndi
18. Mağara ibadətgah - Əlquluuşağı kəndi
19. "Qalalı" qalası - Əlquluuşağı kəndi
20. "Qalalı" qalası (yeraltı keçidlə, V əsr) - Muradxanlı kəndi
21. Qədim Harar qəbiristanlığı (XIX əsr) - Əlquluuşağı kəndi
22. Qalaça - Əlquluuşağı kəndi
23. Hacı Bədəl körpüsü (XDC əsr) - Dəmirçilər kəndi
24. Oğlan-Qız abidəsi - Dəmirçilər kəndi
25. "Qalacıq" qalası - Xocamsaxla kəndi
26. Qədim daş qoç, at heykəlləri - Qaracallı, Abdalanlı, Mahmudlu, Novlu kəndləri
27. Alban kilsələri və abidələri - Yuxarı Cibikli kəndi
28. Koroğlu qalası - Əlquluuşağı kəndi

29. Sığmacaq (IV əsr) - Əlquluuşağı, Balahəsənli, Zor kəndləri
30. Qara-Qaya sığınacağı - Mahmudlu kəndi
31. Məbəd bulağı (XIX əsr) - Mahmudlu kəndi
32. Körpü (XIX əsr) - Mahmudlu kəndi
33. Daş sandıq - Məmər kəndi

ZƏNGİLAN RAYONU

İşğal tarixi 28-30.10.1993

Tarixi abidələr:

1. Səkkizguşəli türbə (XIII əsr) - Məmmədbəyli kəndi
2. Sərdabə (XIII əsr) - Şərikan kəndi
3. Sərdabə (XIV əsr) - Yenikənd kəndi
4. Şərifan sərdabəsi (XII əsr) - Şərifan kəndi
5. Hacallı dairəvi bürcü (XIV əsr) - Hacallı kəndi
6. Məscid (XVII-XVIII əsrlər) - Zəngilan r.
7. Bartaz Qız qalası (XIV əsr) - Bartaz kəndi
8. Alban kilsəsi - Yeməzli, Xanazor kəndləri
9. Küp qəbirlər (b.e.ə. IV-II əsrlər) - Yeməzli kəndi
10. Şərifan abidələri (IX-XVI əsrlər) - Şərifan kəndi
11. Koroğlu daşı (VII-VIII əsrlər) - Ağ oyuq düzü
12. Tağlı körpüsü (XVI əsr) - Sobu kəndi
13. Yəhya ibn Məhəmməd əl-Hoca məqbərəsi -Məmmədbəyli kəndi

Əlavə 2

Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Bu Qanun tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması, öyrənilməsi və onlardan istifadə ilə bağlı münasibətləri tənzimləyir.

I Fəsil. Ümumi müddəalar

Maddə 1. Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması:

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 77-ci maddəsinə görə tarix və mədəniyyət abidələrini qorumaq hər kəsin borcudur.

Tarix və mədəniyyət abidələri xalqın milli sərvətidir.

Dövlət tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunmasına təminat verir, onların elmi tədqiqi və təbliği üçün zəruri olan qurumların yaradılmasını, fəaliyyətini və inkişafını təmin edir, abidələrdən səmərəli istifadə üçün şərait yaradır.

Qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanları, yerli özünüidarə orqanları, siyasi partiyalar, ictimai birliklər, həmkarlar ittifaqları təşkilatları, hüquqi və fiziki şəxslər tarix və mədəniyyət abidələrini qorumalı, onları qorumaqla məşğul olan müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına, yerli özünüidarə orqanlarının yaratdığı təsisatlara və qeyri-dövlət təşkilatlara yardım göstərməlidirlər.

Bu maddənin dördüncü hissəsində göstərilən subyektlər tarix və mədəniyyət abidələri yerləşən ərazidə torpaq və ya inşaat işləri görərkən Azərbaycan Elmlər Akademiyasının rəyi nəzərə alınmaqla müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarından qabaqcadan icazə almalı və belə icazə alındıqdan sonra torpaq və ya inşaat işlərini görərkən müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının və

mütəxəssislərin abidələrin qorunması barədə göstərişlərini icra etməlidirlər.

Maddə 2. Tarix və mədəniyyət abidələrinin anlayışı və təsnifatı:

Tarix və mədəniyyət abidələri (bundan sonra - abidələr) arxeoloji və memarlıq obyektləri, etnoqrafik, numizmatik, epiqrafik, antropoloji materiallar, tarixi hadisə və şəxsiyyətlərlə bağlı olan bina, xatirə yerləri, əşyalar, xalqın dini əqidəsi ilə bağlı dəyərlərdir.

Abidələr daşınar (səyyar) və daşınmaz (stasionar) ola bilər. Daşınan abidələr muzeylərdə, arxivlərdə, fondlarda, sərgilərdə və digər münasib yerlərdə, daşınmaz abidələr əksər hallarda arxeoloji və memarlıq abidələri olmaqla olduğu və inşa edildiyi yerlərdə qorunur.

Bu Qanunda istifadə edilən anlayışlar aşağıdakı mə'naları ifadə edirlər:

a) arxeoloji abidələr - insanın fəaliyyəti ilə əlaqədar yer altında olan maddi mədəniyyət nümunələri, o cümlədən ibtidai insan düşərgələri və yaşayış məskənləri, qədim qəbiristanlar, müdafiə sistemləri və istehkamlar, ziyarətgahlar, hər cür qədim əşyalar, dini və xatirə abidələri, qaya və daşüstü təsvirlər və yazılar, qədim mədən istismar izləri, əmək alətləri, istehsalat kürələri, qədim yollar, körpü qalıqları, arxlar, ovdan və kəhrizlər, su kəmərləri, kürəbəndlər və s.;

b) me'marlıq abidələri - öz həcm-plan həllini kifayət qədər saxlayan qurmalar, müxtəlif təyinatlı memarlıq-inşaat binaları, yardımçı obyektlər, mühəndis kommunikasiyaları; məskənsalma (şəhərsalma) abidələri; ərazisinin əksər hissəsi memarlıq, tarixi-mədəni sənətkarlıq abidələri və tikililəri ilə tutulan, ənənəvi məhəllələrə bölünən, bə'zən də qala divarları ilə əhatə edilən, küçə şəbəkəsini və mühəndis kommunikasiyalarını qismən saxlayan yaşayış məntəqələri, bağ-parklar, xiyabanlar, incəsənət nümunələri; yeni yaranmış me'marlıq abidələri; öz həcm-plan, bədii-estetik, istismar-funksional və texniki-konstruktiv həllinə

görə uzun ömürlü memarlıq binaları və qurmaları; kiçik memarlıq formaları; monumentlər, obelisklər, fəvvarələr, şəlalələr, bulaqlar, hovuzlar, köşklər və ərazidə xüsusi mövqe tutan başqa yaradıcılıq obyektləri;

c) tarix abidələri - cəmiyyət və dövlət tarixi ilə, müharibə və milli-azadlıq hərəkatı ilə, elm və texnikanın inkişafı ilə, xalqın həyatındakı mühüm tarixi hadisələrlə bağlı dəyərlər, dövlət xadimlərinin və hərbi xadimlərin, Sovet İttifaqı Qəhrəmanlarının, Milli Qəhrəmanların, görkəmli elm və incəsənət xadimlərinin həyatı ilə bağlı qurmalar, mənzillər, xatirə yerləri, sənədlər və əşyalar, etnoqrafik abidələr-xalqın maddi, mənəvi, ideoloji, sənətkarlıq və təsərrüfat həyatını özündə əks etdirən qurmalar və əmək alətləri, əşyalar, epiqrafik abidələr - üzərində yazılar olan müxtəlif daş, gil, ağac və metal nümunələri;

ç) sənədli abidələr - rəsmi dövlət orqanlarının aktları, qədim əlyazmaları, nadir çap əsərləri, arxivlər, o cümlədən fono, foto və kino arxivlər;

d) incəsənət abidələri - tarixi və estetik dəyəri olan bədii, təsviri, dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri;

e) qoruqlar - tarix və mədəniyyət üçün böyük əhəmiyyəti olan, dövlət tərəfindən mühafizə edilən ərazilər və ya məskənlər;

ə) abidələrin mühafizə zonası - abidələrin görkəminə xələl gətirməmək məqsədilə onların yerləşdiyi sahənin ətrafında abidənin xarakterindən asılı olaraq müəyyən edilən əlavə tənzimləmə zonası.

Maddə 3. Abidələrin qorunması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunvericiliyi:

Abidələrin qorunması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, bu Qanundan, Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktlarından və tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən ibarətdir.

Əlavə 3

“Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı

"Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar həmin Qanunun tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, bir ay müddətində:

- qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının "Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğunlaşdırılması barədə təkliflərini Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim etsin;
- Nazirlər Kabinetinin və müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının həmin Qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının prezidentinə məlumat versin;
- "Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü maddəsinin axırıncı hissəsində nəzərdə tutulmuş xüsusi mülkiyyətdə olan abidələrin xaricə aparılmasına icazə verilməsinin qaydasını müəyyən edib Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim etsin;
- “Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7-ci maddəsinin ikinci hissəsində nəzərdə tutulmuş abidələrin əhəmiyyət dərəcələrinə görə bölküsünü hazırlayıb təsdiq etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının prezidentinə məlumat versin;

“Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 16-cı maddəsinin birinci hissəsinin birinci cümləsində nəzərdə tutulmuş daşınar abidələrin elmi-tədqiqat və mədəni mübadilə məqsədilə Azərbaycan

Respublikasından xaricə müvəqqəti aparılmasına icazə verilməsinin qaydasını müəyyən edib. Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim etsin;

- “Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 31-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş Azərbaycan Respublikasının ərazisindəki abidələrin elmi tədqiqi, bərpası, regenerasiyası, rekonstruksiyası və konservasiyasında beynəlxalq təşkilatların iştiraketmə qaydasını müəyyən edib Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim etsin;

- öz səlahiyyətləri daxilində "Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunundan irəli кələn digər məsələləri həll etsin.

2. Müəyyən edilsin ki:

- "Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü maddəsinin axırıncı hissəsində, 7-ci maddəsinin ikinci hissəsində, !6-cı maddəsinin birinci hissəsinin birinci cümləsində və axırıncı hissəsində, 24-cu maddəsinin birinci hissəsində və 31-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanı"nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti həyata kecirir;

- həmin Qanunun 6-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş "muvafiq icra hakimiyyəti orqanı"nın abidələrin siyahısının təsdiqinə və daşınmaz abidələrin xəritələrinin hazırlanmasına aid səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, abidələrin siyahıya və dövlət qeydiyyatına alınmasına, pasportlaşdırılmasına aid isə səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tarix və Mədəniyyət Abidələrinin Mühafizə vө Bərpası Komitəsi həyata kecirirlər;

- həmin Qanunun 1-ci maddəsinin beşinci hissəsində "görərkən" sözundən sonra, 8-ci maddəsində, 12-ci maddəsinin birinci hissəsində, 13-cü maddəsinin birinci hissəsinii axırıncı cümləsində və ikinci hissəsində, 14-cü maddəsinin birinci və ikinci hissələrində, 15-ci maddəsinin ikinci hissəsində, 17-ci

maddəsinin ikinci hissəsində, 19-cu maddəsinin üçüncü hissəsində, 20-ci maddəsinin birinci və ikinci hissələrində, 21-ci maddəsinin ikinci və üçüncü hissələrində, 22-ci maddəsinin birinci və ikinci hissələrində, 23-cü maddəsində və 25-ci maddəsinin birinci və üçüncü hissələrində nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanı"nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tarix və Mədəniyyət Abidələrinin Mühafizəsi və Bərpası Komitəsi həyata kecirir;

- həmin Qanunun 1-ci maddəsinin dördüncü hissəsində nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanları"nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi,

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tarix və Mədəniyyət Abidələrinin Mühafizəsi və Bərpası Komitəsi və Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Baş Arxiv İdarəsi həyata kecirirlər;

- həmin Qanunun 4-cu maddəsinin 6-cı hissəsində nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanı"nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi və Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tarix və Mədəniyyət Abidələrinin Mühafizəsi və Bərpası Komitəsi həyata keçirirlər;

- həmin Qanunun 16-cı maddəsinin birinci hissəsinin ikinci cümləsində və 18-ci maddəsinin birinci hissəsində nəzərdə tutulmuş “müvafiq icra hakimiyyəti orqanı”nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi və Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Baş Arxiv İdarəsinin həyata kecirirlər;

- həmin Qanunun 5-ci maddəsinin ikinci hissəsində nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanları"nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tarix və Mədəniyyət Abidələrinin Mühafizəsi və Bərpası Komitəsi və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Tikinti və Arxitektura Komitəsi həyata kecirirlər;

- həmin Qanunun 1-ci maddəsinin beşinci hissəsində "alınmaqla" sözündən sonra, 13-cü maddəsinin birinci hissəsinin birinci cümləsində və 24-cü maddəsinin ikinci hissəsinin nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyətləri orqanları"nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında və Mədəniyyət Abidələrinin Mühafizəsi və Bərpası Komitəsi və yerli icra hakimiyyətlərı həyata kecirirlər;

- həmin Qanunun 12-ci maddəsinin ikinci hissəsində nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanı"nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tarix və Mədəniyyət Abidələrinin Mühafizə və Bərpası Komitəsinin rəyi əsasında Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi həyata kecirirlər.

Heydər Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 13 iyun 1998-ci il

Azərbaycan.-1998.-19 iyun.-S.2.

Əlavə 4

<u>YUNESKO-nun "Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında" Konvensiyasının təsdiq edilməsi barədə</u>
Azərbaycan Respublikasının Qanunu

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 2 oktyabr 2006-cı il

Azərbaycan.-2006.-30 noyabr.-S.1.

Əlavə 5

YUNESKO-nun "Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında" Konvensiyasının təsdiq edilməsi barədə

Azərbaycan Respublikasının 2006-cı il 2 oktyabr tarixli 134-IIIQ nömrəli -Qanununun tətbiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

"YUNESKO-nun "Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında" Konvensiyasının təsdiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2006-cı il 2 oktyabr tarixli 134-IIIQ nömrəli Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar həmin qanunun tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, bir ay müddətində:

1.1. YUNESKO-nun "Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında" 2003-cü il 17 oktyabr tarixli Konvensiyasının 13-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş Azərbaycan Respublikasının ərazisində olan qeyri-maddi mədəni irsin qorunması üzrə səlahiyyətli orqan barədə təkliflərini Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

1.2. Öz səlahiyyətləri daxilində "YUNESKO-nun "Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında" Konvensiyasının təsdiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2006-cı il 2 oktyabr tarixli 134-IIIQ nömrəli Qanunundan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

2. Bu sərəncam dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 29 noyabr 2006-cı il

Azərbaycan.- 2006.- 30 noyabr.- S. 2

ƏDƏBIYYAT SİYAHISI

INTERNETDƏ

1. www.google.az
2. www.karabakh.az
3. www.karabakh.com
4. www.human.gov.az
5. www.mns.gov.az
6. http://galleru.azlink.info

KİTABLAR

1. Ağalarzadə A. Kürqırağı abidələr.- B.: Avropa, 2005.- 64 s.
2. Azərbaycan abidələri.- B.: Azərnəşr, 1989.- 125 s.
3. Azərbaycan Respublikası məscidlərinin Ensiklopediyası.- B.: Beynəlxalq Əlhuda nəşriyyatı, 2001.- 309 s.
4. Azərbaycan: Bələdçi kitabı.- B., 2003.- 256 s.
5. Azərbaycan: Qalalar, qəsrlər. Fotoalbom. Foto.: C.Qiyasi. Mətnin müəllifi F.Məmmədov.- B., 1994.- 262 s.
6. Babaxanov R. Qalxan qalalar, səngər qalalar, zirehli qalalar.- B.: Azərnəşr, 1989.- 125 s.
7. Bünyatov T. Mərd qalalar, sərt qalalar.- B.: Azərnəşr, 1986.- 173 s.
8. Əfəndiyev T. Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti.- B.: Beynəlxalq Əlhudə nəşriyyatı, 2002.- 208 s.
9. Haqverdiyev T. Abidələr tarixin sirdaşıdır.- B.: Gənclik, 1982.- 88 s.
10. Hidayət. Burdan minatlı keçdi.- B.: A.M.Ensiklopediyası Nəşriyyatı.- Poliqrafiya Birliyi, 2004.- 460 s.
11. Xudiyev Ş., Əmirova F. Itirilmiş torpaqlar, itirilmiş sərvətlər.- B.: Elm, 1998.- 104 s.
12. Islamoğlu S. «Xalisa» kəndimiz-dərdimiz.- B.: Nurlar, 2006.- 503 s.

13. Ismayılov Q. Abidələr, xatirələr, düşüncələr.- B.: Gənclik, 1981.- 108 s.
14. Qiyasi C. Nizami dövrü memarlıq abidələri.- B.: Işıq, 1991.- 256 s.
15. Nemətova M. Əsrlərin daş yaddaşı.- B.: Işıq, 1987.- 64 s. şək.
16. Rüstəmov C. Qobustan-Azərbaycanın qədim mədəniyyət ocağı.- B.: Nurlar, 2006.- 96 s.
17. Səlimov-Şağani T. Qala.- B.: XXI – YNE, 2002.- 79 s. şək.
18. Səlimov-Şağani T. Şüvəlan.- B.: XXI – YNE, 2002.- 103 s. şək.
19. Valeh Həsən. Bir tarixdir Ordubad.- B.: Nurlan, 2005.- 223 s.
20. Vətən qürbətdə qaldı.- B.: Yazıçı, 1993.- 544 s. (Göyçə mahalından toplanmış folklor numunələri)
21. Yurdun ulu daşları.- B.: Gənclik, 1988.- 184 s. şək.

Dövri mətbuat

1. Aslan Q. Qədim Azərbaycan abidələri: Oğuz yurdunun tarixi // Yaddaş.- 2006.- 15 iyul. – S. 2
2. Ayxan. Naxçıvan abidələri // Ekspress.- 2006.- 16 avqust.- S. 13
3. Babək rayonundakı ziyarətgahlar // Mədəni-Maarif işi.- 2006.- № 7.- S. 13-14
4. Elçin. Müasir Ermənistan ərazisində məhv edilən abidələrimiz: Şah Ismayıl Xətainin tikdirdiyi Irəvan qalası da daxil olmaqla, 110 məscid yerlə-yeksan edilib // Yaddaş.- 2007.- 15 mart.- S. 5
5. Əsədov V. Qərbi Azərbaycan faciəsinin ibrət dərsləri: Qərbi Azərbaycanda (Ermənistanda) milli və mədəni genosidin nəticələri // Olaylar.- 2007.- 7 fevral.- S.14
6. Əsədov V. Işğalçılar nə barədə susurlar: Qərbi Azərbaycanda milli və mədəni genosidin nəticələri // Xalq qəzeti.- 2006.- 25 aprel.- S. 4

7. Əsədov V. Ədalət zəfər çalacaqdır: [Erməni işğalçıları tərəfindən tarix və mədəniyyət abidələrinin dağıdılması haqqında] // Mədəniyyət.- 2006.- 13 may.- S. 8; 11
8. Əsədov V. Tariximiz, abidələrimiz, sərvətimiz // Mədəni-Maarif işi.- 2004.- № 5.- S. 45-48; № 6.- S. 42-45.
9. Əhmədov Anar. Bəzz qalası: [Cənubi Azərbaycanda, Qaradağın Kəleybən qəsəbəsinin 3 km cənub-qərbində] // Vətən uğrunda.- 2007.- 3-9 mart.- S. 6
10. Əlǝddinqızı N. Işğal altında qalan tarixi-memarlıq abidələrimiz // Səs.- 2006.- 31 avqust.- S. 12
11. Əlǝddinqızı N. Ermənilərin tarixi memarlıq və mədəniyyət abidələrimizə qəsdi // Səs.- 2006.- 29 sentyabr. S. 12
12. Göyallı X. Abidələr tarixin möhürüdür: [Qubadlı rayonunun tarixi abidələri haqqında] // Mədəniyyət.- 2007.- 2 mart.- S . 4
13. Xəlilzadə F. Əsir yurdun tarixi abidələri // Azərbaycan.- 2004.- 29 oktyabr.- S. 4
14. Qarabağda dağıdılan abidələrimiz: Onların sayı haqqında YUNESKO-da məlumat yoxdur // Ekspress.- 2007.- 22 fevral.- S. 13
15. Qarabağlı R. Tərtər abidələri // Yaddaş.- 2006.- 30 sentyabr.- S. 3
16. Quliyeva Z. Əsgəran qalası: Işğalda qalan abidələr // Azərbaycan.- 2006.- 1 oktyabr.- S. 4
17. Nasir. Irəvanda «Hüseynəli Xan» məscidi // Azərbaycan.- 2006.- 17 avqust.- S. 5
18. Nəsib V. Içərişəhərimiz: Yurdun ulu daşları // Reytinq.- 2006.- 3 dekabr.- S. 18-19
19. Sadıqova R. Abidələr hər hansı bir millətin maddi, mənəvi və mədəni tarixidir // Yaddaş.- 2006.- 22 iyul.- S. 2
20. Tağıyev A. Xaçmaz abidələri // Qobustan.- 2006.- № 1.- S. 88-91

21. Ülvi A. Ermənilərin abidə genosidi: Işğalçılar Qarabağa gəlmə olduqlarını pərdələmək üçün tarixi abidələrimizi saxtalaşdırır // Vətəndaş həmrəyliyi.- 2007.- 28 mart- 1 aprel.- S. 14

Rus dilində kitablar

1. Алекберли А. Памятники Западного Азербайджана.- Баку: Нурлар, 2007.- 270 с.
2. Каджар Ч. Старая Шуша.- Баку: Şərq-Qərb, 2007.- 344 с.
3. Гумбатов К.Н. Забытые kурганы. Происхождение азербайджанских тюрков.- Баку: 1998.- 216 с.
4. Тагиев И. Дворец Ширваншахов или Ханака С.Я.Бакуви?- Б.: Çaşıoğlu, 2003.- 96 s.
5. Ш.С.Фатуллаев-Фигаров. Архитектурная энциклопедия Баку.: Б., Анкара, 1998.- 542 с.

Rus dilində dövri mətbuat

1. Байрамов Р. Памятниkи истории Нагорного Kарабаха // Kаспий.- 2006.- 24 июня.- С. 5
2. Баннаева Н. Город непоkоренных: [О мовзолеях Джомард Гяссава, Джавад-хана в Гяндже] // Йол.- 2007.- № 1 (5).- С. 12-16
3. Гаджиева Л. Пленные памятниkи // Хазри.- 2007.-5 апреля.- С. 4
4. Дагаргулия С. Варвары? Или о том, kak разрушаются исторические памятниkи Азербайджансkого народа на оkkупированных территориях // Вышkа.- 2006.- 26 мая.- С. 8
5. Достиев Т. Городища Северного Азербайджана: Древность, Средневеkовье // ЫРС "Наследие".- 2006.- № 5.- С. 14-17
6. Керимов Р. Уничтожению Арменией наших памятниkов kультуры: [О kонференции, посвященной Организации Защиты Памятниkов Азербайджана (ОЗПА)] // Эхо.- 2006.- 31 мая.- с. 3
7. Мурсалова М. Девичья башня: Мифы и реальность // Эхо.- 2006.- 30 деkабря. – С. 22
8. Рзаев Р. Геноцид оkkупированных территорий // Эхо.- 2006.- 18 мая.- С. 4

MÜNDƏRICAT

Görkəmli şəxsiyyətlər tarixi-mədəniyyət abidələri haqqında 4

Abidələr tariximizdir, bu günümüzdür, sabahımızdır 8

Kitabxanalarda tarix və mədəniyyət abidələrinin təbliği ilə bağlı keçiriləcək tədbirlər 13

Kitabxanalarda işğal altında qalan və Qərbi Azərbaycan abidələrinin təbliği ilə bağlı tədbirlər 20

Əlavə 1 30

Əlavə 2 41

Əlavə 3 44

Əlavə 4 48

Əlavə 5 49

Ədəbiyyat siyahısı 50

Tarixin daş yaddaşı

Respublikanın kütləvi, uşaq, Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemləri üçün metodik vəsait

Nəşriyyat redaktoru və korrektor: **T.Ağamirova**

Kompyuter yığımı
və dizayn: **C.Baxışzadə**

Ünvan: AZ – 1000 Bakı ş., Xaqani küç. 29;
E–mail: contact@anl.az

M.F.Axundov ad. Azərbaycan
Milli Kitabxanasının
mətbəəsində ofset üsulu ilə
çap olunmuşdur.
Çapa imzalanmışdır:
Kağız formatı
Sifariş:
Tirajı